

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav germánských studií
Skandinavistika

Ironie hovoří aneb jak zobrazit skřítku s kloboukem, jenž
ho činí neviditelným
Ironie v první kapitole prvního dílu Kierkegaardova spisu *O pojmu ironie
se stálým zřetelem k Sókratovi*

Irony Speaks, or How to Depict an Elf Wearing a Hat That
Makes Him Invisible
Irony in the first chapter of the first part of Kierkegaard's work *The
Concept of Irony with Constant Reference to Socrates*

Diplomová práce

Vypracovala: Kateřina Marková
Obor studia: filosofie, dánština
Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Pavel Kouba
Praha 2008

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze 31. července 2008

Kateřina Marková

Děkuji Centru Sørensa Kierkegaarda v Kodani za poskytnutí zázemí a odborných konzultací, prof. PhDr. Pavlu Koubovi a doc. Mgr. Martinu Humpálovi, PhD. za podnětné připomínky k textu a Mgr. Heleně Březinové, PhD. za korektury překladu.

Kateřina Marková

Ironie hovoří aneb jak zobrazit skřítku s kloboukem, jenž ho činí neviditelným

Ironie v první kapitole prvního dílu Kierkegaardova spisu *O pojmu ironie se stálým zřetelem k Sókratovi*

Obsah

Úvod.....	11
I. část. Interpretace textu.....	13
1 Úvod do první části.....	15
2 Kierkegaardův záměr v <i>Umožnění</i>	19
2.1 Co.....	19
2.2 Jak.....	20
2.2.1 Diagnóza metodického problému.....	21
2.2.2 Odpověď na problém klobouku neviditelnosti: adekvátnost stylu.....	24
2.2.3 Odpověď na problém identity skřítky: metoda kombinovaného odhadu.....	27
3 Kierkegaardova realizace záměru. Interpretace Platóna.....	31
3.1 Vymezení problematiky.....	31
3.2 Interpretační schéma aneb <i>jak</i> odlišit historického Sókrata od Platónovy fikce.....	35
3.3 Demonstrace na příkladech.....	37
3.3.1 Rozhovor A a B. První dějství.....	38
3.3.2 Rozhovor A a B. Druhé dějství.....	44
3.3.3 Klobouk neviditelnosti v praxi. Zamyšlení nad stylem.....	50
4 Vyhodnocení získaných poznatků.....	57
4.1 Interpretace Platóna jako myšlenkový experiment: vytvoření volného prostoru.....	57
4.2 Využití volného prostoru: ironie hovoří.....	60
4.3 Retrospektiva.....	64
5 Závěr k první části.....	67
II. část. Překlad textu.....	69
6 Úvod do druhé části.....	71
7 Slovník.....	73
8 <i>O Pojmu ironie: Úvod a Umožnění tohoto chápání</i>	75
9 Závěr k druhé části.....	185
Závěr.....	187
Bibliografie.....	189
Shrnutí v češtině.....	193
Résumé in English.....	194
Sammenfatning på dansk.....	195

„Co chcete říci, mistře,“ zeptal se kanovník, „zdá se mi, že jste na své cestě za výrazem došel až k stupni nesrozumitelnosti téměř zajímavé.“

Vladislav Vančura

Úvod

Jestliže si s pojmem ironie lze spojit nějaké jméno, pak jistě jméno dánského myslitele Søren Kierkegaarda. Ten je již tradičně považován za jednoho z klasických mistrů nejenom ironie, ale i nepřímého sdělení obecně. Ironii dokonce věnoval svoji disertační práci *Om Begrebet Ironi med stadigt Hensyn til Socrates (O pojmu ironie se stálým zřetelem k Sókratovi; nadále zkracuji Pojem ironie)*.

Moje diplomová práce se zabývá se ironií v první kapitole prvního dílu *Pojmu ironie*, nazvané *Opfattelsens Muliggjørelse (Umožnění tohoto chápání; nadále zkracuji Umožnění)*. Skládá se ze dvou částí. První část je výkladem *Umožnění*, druhou část tvoří překlad tohoto Kierkegaardova textu. Základem diplomové práce je část první, která je příspěvkem k diskusi na téma ironie u Kierkegaarda. Tato první část je ale nemyslitelná bez části druhé, v níž je pevně zakořeněna a jíž vděčí za svoji názornost.

V první části popisuji a znázorňuji způsob, jakým Kierkegaard v této první kapitole prvního dílu zachycuje ironii. První část je tak zejména ironickou interpretací této pasáže, je ale také analýzou ironie, komentářem a předvedením.

Druhou část mé diplomové práce tvoří český překlad této pasáže. Text *Umožnění* je nadmíru komplikovaný jak jazykově, tak z hlediska obsahu sdělení. Do češtiny nebyl dosud přeložen, a pro českého čtenáře tak může být obtížné náležitě mu porozumět a setkat se s ním takříkajíc tváří v tvář. Takové blízké setkání je přitom důležitým předpokladem pro to stát se úspěšným pozorovatelem ironické hry. Překlad, který zde dávám k dispozici, má takové co možná nejbližší setkání umožnit.

Tato diplomová práce se zabývá tématem, které, pokud je mi známo, dosud nebylo v žádném spise uceleně pojednáno, a rovněž můj český překlad Kierkegaardova textu je prvopřekladem. Doufám, že se ironie k mému snažení neodvrátila zády, a že se tudíž čtenář nebude při četbě nudit.

Poznámka

V této diplomové práci užívám tyto zkratky:

- SKS 1 *Søren Kierkegaards Skrifter 1: Af en endnu Levendes Papirer, Om Begrebet Ironi*, Niels Jørgen Cappelørn et al. (ed.), Gads Forlag, København, 1997.
- Pap. III *Søren Kierkegaards Papirer*, sv. 3, P.A. Heiberg, V. Kuhr, E. Torsting (ed.), Gyldendal, København, 1968.
- SKS K1 *Søren Kierkegaards Skrifter Kommentarbind 1*, Niels Jørgen Cappelørn et al. (ed.), Gads Forlag, København, 1997.

Při citování z *Pojmu ironie* vycházím ze svého překladu uvedeného ve druhé části této práce.

Poznámky k formální podobě tohoto překladu lze nalézt v *Úvodu do druhé části*.

I. část. Interpretace textu

1 Úvod do první části

Přihodilo se mi něco podivuhodného. Dostal jsem se do nebe. Všichni bohové tam byli shromážděni. Dostalo se mi výjimečné milosti a přízně něco si přát. „Přeješ-li si“, řekl Merkur, „přeješ-li si mládí, krásu, moc, dlouhověkost, nejkrásnější dívku nebo jiný z mnoha skvostů uložených v naší truhlici, vyber si, ale jen jednu věc.“ Na okamžik jsem byl bezradný a poté jsem se k bohům obrátil takto: ctihodní kolegové, vybírám si jedině, a sice abych měl vždy při sobě smích. Žádný z bohů nepromluvil ani slovo, nýbrž všichni se dali do smíchu. Z toho jsem usoudil, že mi přání splnili, a shledal jsem, že se vyjádřili vkusně; neboť vážná odpověď: tvé přání jsme splnili, by přeci bývala byla zcela nevhodná.¹

Tak zní jedno z *diapsalmat*, meziher, které spolu s dalšími texty neznámého autora vydal Victor Eremita, jeden z Kierkegaardových pseudonymních autorů, pod názvem *Enten-Eller (Bud'anebo)*. Smysl této mezihry lze vyjádřit přibližně tak, že výrazová forma má být přiměřená vyjadřovanému obsahu. Co se však stane, má-li být předmětem zkoumání úkaz tak dvojitvárný, jako je ironie?

V kapitole *Umožnění*, kterou se v této části diplomové práce zabývám, se Kierkegaard pokouší nalézt podstatu ironie historického Sókrata, jinými slovy přijít s takovou interpretací podstaty historického Sókrata, která umožní chápat Sókratovo stanovisko jako ironii.

Pojem ironie, píše Kierkegaard, vstoupil do světa právě se Sókratem. Je nasnadě, že zachytit, natož interpretovat stanovisko, jehož příznačným rysem je ironie, je úkol nesnadný a zrádný. K takovému úkolu nelze přistoupit bezprostředně, nemá-li se člověk zmýlit. Kierkegaard si byl evazivního charakteru ironie dobře vědom a v *Umožnění* se s tendencí ironie unikat vědecké analýze vypořádal velmi svérázným způsobem.

¹ *Søren Kierkegaards Skrifter 2: Enten – Eller I*, Niels Jørgen Cappelørn et al. (ed.), Gads Forlag, København, 1997, s. 51n: „Noget Vidunderligt er der hendt mig. Jeg blev henrykket i den syvende Himmel. Der sad alle Guderne forsamlede. Af særlig Naade tilstodes den Gunst mig at gjøre et Ønske. »Vil Du«, sagde Mercur, »vil Du have Ungdom, eller Skjønhed, eller Magt, eller et langt Liv, eller den skjønneste Pige, eller en anden Herlighed af de mange, vi har i Kramkisten, saa vælg, men kun een Ting.« Jeg var et Øieblik raadvild, derpaa henvendte jeg mig til Guderne saaledes: Høistærede Samtidige, jeg vælger een Ting, at jeg altid maa have Latteren paa min Side. Der var ikke en Gud, der svarede et Ord, derimod gave de sig alle til at lee. Deraf sluttede jeg, at min Bøn var opfyldt, og fandt, at Guderne vidste at udtrykke sig med Smag; thi det havde jo dog været upassende, alvorligt at svare: det er Dig indrømmet.“

Úkolem této práce je tento způsob zachytit a popsat. Vzhledem k delikátnosti pojednávaného jevu a k jemnostem Kierkegaardova textu je však na místě obava, aby mi ironie během práce neutekla ze scény do zákulisí, kde již nebude k nalezení a odkud se mi bude po zbytek dějství tajně vysmívat.

Abych jí to znemožnila či přinejmenším zkomplikovala, bude celkový rozvrh mého zkoumání vycházet z Kierkegaardových vlastních premis tak, jak je stanovuje text *Umožnění*. Zvláštnost a originalita Kierkegaardovy odpovědi na výzvu ironie také bude nejlépe patrná tehdy, začnu-li své zkoumání právě takto. Nechám-li se vést textem, mohu svoji analýzu nejlépe strukturovat tak, že se nejprve zaměřím na Kierkegaardův záměr v *Umožnění*, a posléze na způsob, jakým Kierkegaard tento předsevzatý záměr realizuje.

Abych mohla svůj pohled snáze zacílit na zkoumanou problematiku a aby se pozornost nenechala odvádět maličkostmi, provedu v rámci popisu Kierkegaardova záměru nejprve analýzu problematiky ironie jako takové, jak se s ní Kierkegaardův spis střetává: v čem ironie spočívá, jakým úskalím je třeba při vypovídání o ní čelit. Dalším krokem bude popis Kierkegaardovy metody tak, jak ji sám prezentuje.

S takto formulovaným záměrem *Umožnění* se vydám zkoumat jeho provedení, které budu demonstrovat na několika příkladech, zejména na Kierkegaardově interpretaci Platónova dialogu *Prótagoras* a na závěrečné části kapitoly o Platónovi nazvané *Ospravedlňující retrospektiva*. Ukáže se, jak je Kierkegaardova argumentace vystavěna, na co je kladen důraz, jak se zachází s primárními texty apod. Během těchto zkoumání se bude průběžně ozřejmovat způsob, jakým se autorovi podařilo zachytit v *Umožnění* ironii.

Pointa Kierkegaardovy argumentace v *Umožnění* vyplyne ještě zřetelněji ze závěrečného zhodnocení výsledků zkoumání realizace záměru v kontextu záměru samotného. Ukáže se, že *znázornění ironie v textu* je natolik významnou charakteristikou textu *Umožnění*, že je dokonce lze číst jako implicitní záměr celého tohoto oddílu.

Tolik k popisu předmětu zkoumání, chronologie úkonů a metody. K metodě však doplním ještě drobný detail: zkoumání Kierkegaardovy interpretace Platónových dialogů a jeho postupu při traktování Platónových textů vůbec v kapitolách 3.3.1 a 3.3.2

si vyžaduje specifický způsob pojednání, jelikož tu budu mít co do činění s textem, jenž je – přinejmenším částečně – psán z pozice ironie. Takový text nelze pochopitelně popisovat přímočarým analytickým rozborem, neboť přistoupím-li k němu takto, jeho pointa velmi pravděpodobně unikne nebo zůstane mezi řádky a bude si zlomyslně mnout své ironické ruce.

Nechci-li k textu přistoupit z analytických pozic, nabízí se možnost dát se jako bohové do smíchu, čili přisvojit si pozici ironika. To je sice přiměřenější, nejspíše však neuniknu výtce nevědeckosti a nekritičnosti. Tato netypická situace, do níž mne specifika Kierkegaardovy interpretace primárních textů přivádí, mne přiměla použít ve zmíněných kapitolách metodu, která mi umožní o Kierkegaardově textu hovořit, aniž se při tom vystavím kritice za nedostatek ať už vědeckosti či smyslu pro ironii.

Metoda pro tuto pasáž bude, stejně jako ironie, dvojtvárná: jednou její tváří bude přístup k textu z pozice vědy, jehož představitelem bude fiktivní postava vědce, označená písmenem B. B bude ve svých úvahách zkoumat především formální stránku Kierkegaardova myšlenkového postupu v *Umožnění*, bude ho zajímat logická koherence a bezspornost argumentace. Druhou tváří mé metody bude přístup k textu z pozice ironie, reprezentovaný fiktivní postavou ironika, označovanou písmenem A. Ironik A bude přirozeně schopen posoudit, zda je Kierkegaardova argumentace relevantní *sub specie ironiae*.

První část diplomové práce by měla ukázat, že stejně jako ironie není jevem bezprostředním, stejně jako její sdělení principiálně nemůže být přímočaré, má-li zůstat ironií, tak ani Kierkegaardovu interpretaci textů nelze mnohdy číst přímočaře, nechceme-li se ochudit o jeden její významný rozměr. Ironický text se bezprostředním analýzám se vzpírá a nechceme-li sejít na scestí, je třeba přizpůsobit ironii naše vlastní čtení.

Výsledky této části by měly ukázat jednu z cest, po kterých se při četbě Kierkegaardových interpretací textů jiných autorů (a trůfám si říci, že při četbě Kierkegaardových textů obecně) lze vydat, a měly by ukázat, že stejně jako se bohové namísto odpovědi „Tvé přání jsme splnili,“ dali do smíchu, tak se Kierkegaard poté, co si předsevzal pojednat v disertaci *ironii*, analogicky „dal do smíchu“ v *Umožnění* a *umožnil* ironii projevit se.

Pokud je mi známo, žádná studie zabývající se Kierkegaardovou interpretací primárních textů v *Umožnění* nebyla dosud publikována. O mnoho lépe se to nemá ani se studii týkajícími se jakýchkoli jiných aspektů tohoto textu: pokud vůbec hovoří, tón jejich hlasu bývá nezřetelný a jejich sdělení příliš obecná. Přesto, je-li to možné, uvádím zkoumání této první části diplomové práce do kontextu již existující sekundární literatury a doufám, že i pasáže, v nichž je můj hlas zcela osamocen, čtenáře osloví.

Zároveň bych čtenáře ráda požádala, aby, má-li trochu času, si nejprve *Umožnění* a příslušný *Úvod* přečetl. Pokud z nějakého důvodu nebude číst text dánský, nalezne, jak jsem již uvedla výše, text v češtině v druhé části této mé práce.

2 Kierkegaardův záměr v *Umožnění*

Popsat Kierkegaardův záměr v *Pojmu ironie* již předpokládá značnou dávku interpretace. Mohli bychom například začít následovně: „Kierkegaardův akademický záměr v *Pojmu ironie* je ...“. Avšak i takovýto zdánlivě neutrální a očekávatelný úvod je již interpretací. Nechceme-li se totiž mýlit, je riskantní přistupovat k pojednávanému spisu s předpoklady, s jakými k akademickým pracem běžně přistupujeme: bez dalšího například nelze předpokládat ani to, že záměr *Pojmu ironie* je „akademický“. Neboť není-li akademický, zavedl by nás předpoklad jeho akademičnosti na interpretační scestí.

Začneme tedy co možná nejskromněji. V této kapitole budu o Kierkegaardově záměru hovořit pouze z formálního hlediska: budu jej popisovat tak, jak jej *Umožnění* deklaruje, aniž bych se zabývala otázkou, zda je zde avizovaný záměr tím jediným, který Kierkegaard s touto částí *Pojmu ironie* měl.

2.1 Co

První díl *Pojmu ironie*, nazvaný *Sókratovo stanovisko chápané jako ironie*, zabírá zhruba dvě třetiny spisu a je tvořen čtyřmi částmi: *Úvod* nás coby preludium má naladit na tóny následujících skladeb, kterými jsou *Umožnění tohoto chápání* (SKS 1, 75-206¹), *Uskutečnění tohoto chápání* a *Toto chápání se stává nutným*. V *Umožnění* vychází Kierkegaard z toho, že Sókratés je ironik: „Že tradice spojila slovo ironie se Sókratovou existencí, to ví každý, nijak z toho však nevyplývá, že každý ví, co ironie je“ (SKS 1, 73).

Kierkegaard deklaruje, že jeho záměrem v *Umožnění* je dobrat se takové interpretace ironie historického Sókrata, která zajistí „spolehlivé a autentické pochopení Sókratovy historicky skutečné, zjevné existence“ (SKS 1, 71). Podle něj je třeba nalézt takovou interpretaci Sókratovy ironie, která coby výkladový princip umožní vysvětlit rozpory existující mezi jednotlivými chápáními, kterých se Sókratovi dostalo ze strany jeho současníků Xenofóna, Platóna a Aristofana. Takovou interpretaci pak bude možné považovat za pravdivou.

¹ Číslování stran českého překladu sleduje kritické vydání SKS 1. Čísla jednotlivých stran podle tohoto vydání uvádím v překladu v šedých polích. V textu diplomové práce na ně odkazuji zkratkou SKS ... , ... (edice, svazek, číslo strany).

V závěru *Umožnění* shrnuje autor své výsledky takto: „Umožnil jsem tak objasnění nesouladu oněch tří chápání [tzn. Xenofónova, Platónova a Aristofanova] prostřednictvím takového chápání Sókrata, které tomuto nesouladu odpovídá. Tím vším jsem se však zatím nedostal dál než k možnosti“ (SKS 1, 205). Tímto „chápáním, které tomuto nesouladu odpovídá,“ má Kierkegaard na mysli své vlastní chápání Sókrata, které jeho ironické stanovisko interpretuje coby negativitu.

2.2 Jak

Aby se však tohoto závěru mohl dobrat, potřebuje Kierkegaard dvojí: jednak nalézt fenomén, jednak jej interpretovat. Interpretaci fenoménu prostřednictvím pojmu poskytne filosofie. Poskytnutí fenoménu je třeba požadovat od dějin.

Dějiny však nejsou schopny autentický fenomén poskytnout, neboť Sókratés po sobě nezanechal žádný spis, nic, podle čeho by jej pozdější doba mohla soudit. Dějiny hovoří o Sókratovi pouze zprostředkovaně – právě prostřednictvím svědectví jeho současníků Xenofóna, Platóna a Aristofana a jejich sókratovských textů.

Kierkegaard se tudíž k *fenoménu Sókratés* může dostat jedině prostřednictvím těchto textů. *Umožnění* je tedy nebývale rozsáhlou filosofickou interpretací těchto textů, napsanou za účelem odhalení podstaty ironie historického Sókrata.

Jak vyplývá z *Úvodu* (SKS 1, 71-74), v němž Kierkegaard shrnuje metafyzická východiska, na jejichž základě bude přistupovat k problematice celého prvního dílu, odhalování podstaty historického Sókrata prostřednictvím interpretace se musí řídit pravidly. Podobensví o rytíři a jeho paní a o zpovědníkovi a kajícíkovi (SKS 1, 71, 72) hovoří jasnou řečí – pro metodiku prvního dílu bude platit, že východiskem zkoumání je fenomén. Pojem bude sice v mysli přítomen, ale pouze v pozadí jako horizont porozumění: „důležité je, aby fenomén zůstal neporušen a aby se pojem ukázal jako vznikající z fenoménu“ (SKS 1, 71). Má-li být filosof erotikem (SKS 1, 71) a nechce-li porušit křehkou rovnováhu fenoménu a pojmu, musí za zcela nepoužitelné prohlásit dva přístupy: historický empirismus a jednostrannou filosofickou abstrakci.¹ Toto pojetí vztahu fenoménu a pojmu, byť z metodického hlediska vyvážené, poslouží

¹ Srv. Olesen, Tonny Aagaard, “Kierkegaard’s Socratic Hermeneutic in *The Concept of Irony*“, v: *International Kierkegaard Commentary to The Concept of Irony*, Robert L. Perkins (ed.), Mercer University Press, Macon, 2001, s. 107.

Kierkegaardovi za jakousi metafyzickou střílnu, z níž bude jeho interpretace Sókrata schopna ostřelovat konkurenční názory a pojetí. K této a k dalším zvláštnostem Kierkegaardovy metody se vrátím v kapitole 5.

V případě historického fenoménu *Sókratés* se situace interpreta ovšem komplikuje – kromě toho, že nemá k dispozici autentický fenomén – také tím, že písemná svědectví Sókratových současníků je třeba považovat za principiálně nespolehlivá, neboť Sókratovou podstatou byla ironie, jeho řeč neusilovala o mimetické zobrazení skutečnosti, naopak, co Sókratés říkal, znamenalo něco jiného (SKS 1, 74).

Kierkegaardovo interpretační úsilí v *Umožnění* se tudíž potýká s paradoxem ironie. A jak se lze zmocnit obrazu někoho, jehož podstatou je ironie?

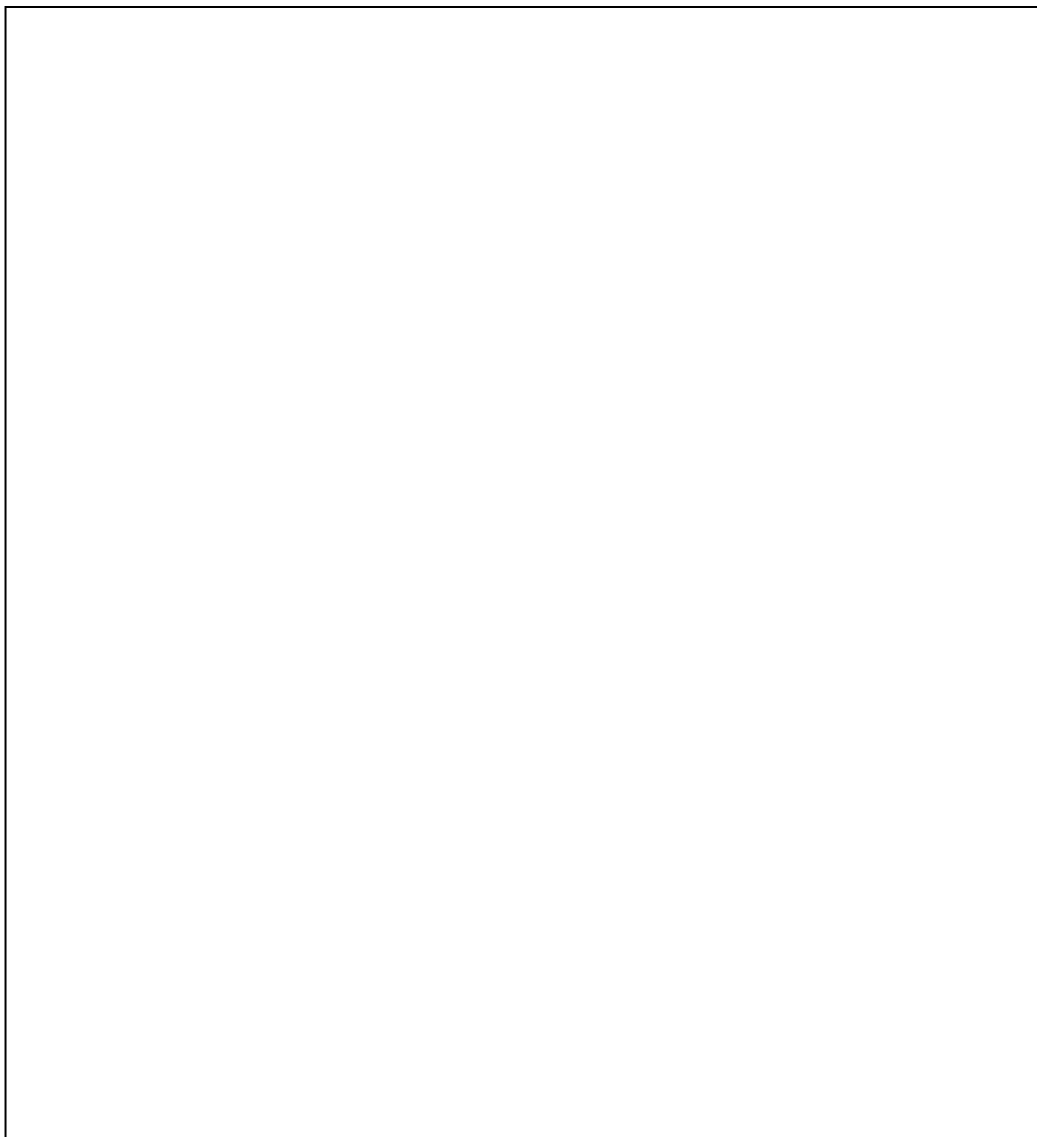
2.2.1 Diagnóza metodického problému

... budeme-li postulovat, že ironie je pojem negativní, je jasné, jak obtížné bude zmocnit se jeho [Sókratova] obrazu, ba že to vypadá nemožně či přinejmenším stejně obtížně jako vypodobnit skřítku s kloboukem, jenž ho činí neviditelným (SKS 1, 74).

Tak vystihuje Kierkegaard metodický problém, jemuž ve svém spise čelí. Obtížnost při vypodobňování takového skřítku je dvojí: v prvním přiblížení představuje komplikaci už samotný klobouk neviditelnosti. Joakim Garff chápe skřítku s kloboukem, jenž ho činí neviditelným, jako metaforické vyjádření „konfliktu mezi epistemologií a rétorikou“.¹ Pokud Garffovi rozumím, spočívá tento konflikt v principiální nepolapitelnosti ironické pointy: ironie má ve zvyku mizet, beze stopy se vytrácet a ukazovat se jako pouhý optický klam a zdání. A jak lze takový jev zachytit a hlavně, jak jej lze popsat?

Klobouk neviditelnosti ztělesňuje metodický problém jakékoli ironologie či predikace o ironii, potažmo jakéhokoli spisu o ironii. Ironii sice lze popisovat analyticky, to však Kierkegaard, jak ukážu v další kapitole, nepovažuje za přiměřené. Takový analytický popis je již ze své podstaty do jisté míry nepochopením, neboť svojí přímočarostí a jednoznačností nutně *jde dál*, jde za mnohoznačností ironie, a tak ji

¹ Garff, Joakim, *Den Søvnløse. Kierkegaard læst æstetisk / biografisk*, C. A. Reitzels Forlag, København, 1995, s. 32: „konflikten mellem epistemologi og retorik“.

Obrazová příloha č. 1: *Skřítek s kloboukem, jenž ho činí neviditelným*. Volně zpracováno podle SKS 1, 74.

v jistém smyslu překonává. V analytickém popisu již mezi vnějším (jazykem) a vnitřním (pointou sdělení) není nesoulad, pointa ironie tudíž zůstává nezachycena a vytrácí se. Právě tohoto přístupu se Kierkegaard v *Pojmu ironie* pokusil vyvarovat. Nemohl-li však, či nechtěl-li, při pojednávání ironie použít striktně vědecký přístup, nutně stál před problémem klobouku neviditelnosti.

Kromě problému klobouku neviditelnosti představuje v druhém přiblížení komplikaci také otázka identity skřítky, který má tento klobouk na hlavě, čili problém samotného poznání, který nás konfrontuje s mnohoznačností ironického sdělení. Odmítneme-li totiž triviální interpretaci ironického sdělení, podle níž mluvčí myslí opak řečeného – a tuto interpretaci skutečně musíme při četbě *Pojmu ironie* zavrhnout jako neadekvátní Kierkegaardovu pojetí ironie – staneme tváří v tvář mnohoznačnosti. Jinými slovy otázce, *jakého* skřítky klobouk neviditelnosti zahaluje. Otázce, *co* tedy mluvčí svou ironickou výpovědí myslí.

Na problém identity skřítky naráží též John Lippitt v monografii *Humour and Irony in Kierkegaard's Thought*; všímá si, že Kierkegaardova teze týkající se Sókratova zevnějšku (SKS 1, 74) – že odkazuje „k něčemu jinému a opačnému“ [Lippittova kurzíva] – nesouhlasí s jeho prohlášením, že i kdyby si představil, že je Sókratovým současníkem, „přesto by vždy bylo obtížné jej pochopit“ (SKS 1, 74). Lippitt se proto táže: „Why would this be, once I had cracked the – really rather simple – ‘opposites’ code?“ A odpověď na tuto otázku nachází právě v mnohoznačnosti sókratovské ironie: „This part of the quote focuses squarely on the degree of ambiguity or riddle central to Socratic irony.“¹

Problém klobouku neviditelnosti, čili problém adekvátního vypovídání o ironii, nemusel přirozeně řešit Sókratés jakožto provozovatel ironie, zato se s ním musel vypořádat Kierkegaard jakožto její kronikář. V kapitole 2.2.2 problém klobouku neviditelnosti rozvedu a naznačím Kierkegaardovu odpověď na něj, k jeho řešení se posléze vrátím v kapitole 5. Popisem metody, kterou Kierkegaard aplikuje při řešení problému identity skřítky, se následně budu zabývat v kapitole 2.2.3.

¹ Lippitt, John, *Humour and Irony in Kierkegaard's Thought*, Macmillan Press, Houndmills, 2000, s. 138.

2.2.2 Odpověď na problém klobouku neviditelnosti: adekvátnost stylu

V knize *Den Søvnløse. Kierkegaard læst æstetisk / biografisk* vyjádřil Joakim Garff problém klobouku neviditelnosti následovně: „Formulovat ironologii je totiž samo o sobě projekt ironický, jelikož její předmět nikdy nelze pojmem zachytit úplně. Ironie se nechce nechat polapit, naopak, její podstatou je lapat po ostatním. Jinými slovy, ironie svůj pojem vždy opouští a vzápětí zanechává heuristiku a metodu napospas jejich vzájemnému bezúčelnému gestikulování.“¹

Podle Garffa nespočívá Kierkegaardovo řešení problému klobouku neviditelnosti v nalezení nějaké kvalitnější epistemologie, která by byla schopna ironii zachytit vědeckým, analytickým způsobem navzdory tomu, že v takovém diskurzu je principiálně nepolapitelná. Kierkegaardovo řešení podle něj nespočívá v epistemologii, nýbrž v rétorice: v nalezení adekvátního způsobu vyjadřování, tzn. stylu, který je ironii přiměřený.

Přízpůsobení stylu, důraz na ono *jak se to říká*, hraje v *Pojmu ironie* bezpochyby významnou roli, a proto považuji za nutné se jím zabývat. Garff interpretuje Kierkegaardův styl jako výraz jeho ironického stanoviska. Píše, že Kierkegaard „ve svém pojednání ironii nejenom *popisuje*; on se jí také *dopouští*.“²

Tuto interpretaci Kierkegaardova stylu v *Pojmu ironie* lze podložit také tímto Kierkegaardovým deníkovým záznamem, který se týká právě *Pojmu ironie*:

... Budou odsuzovat volnost stylu. Kdejaký hegelíánský diletant prohlásí, že příliš dominuje subjektivita. ... o negativním pojmu nelze psát jinak než takto, a [musím onoho hegelíánského diletanta požádat] aby namísto neustálého ujišťování, že pochybování je překonáno, ironie zdolána – aby ji pro jednu nechal mluvit (*Pap. III B 2*).³

¹ Garff, op. cit., s. 32: „At ville affatte en ironologi er nemlig i sig selv et ironisk projekt, idet genstanden aldrig restløst lader sig gribe i begrebet. Ironien vil ikke gribes, tværtimod er det dens væsen at gribe om sig. Den står med andre ord altid i begreb med at forlade sit begreb og derpå overlade heuristik og metode til hinandens meningsløse gestikuleren.“

² Garff, *SAK*, Gads Forlag, København, 2000, s. 170: „Han ikke blot *beskriver* ironien i sin afhandling, han *bedriver* den også.“

³ „... Man vil dadle Stilens Abandon. En og anden halvstuderet hegeliansk Røver vil sige, at det subjektive er for fremherskende ... man ikke kan skrive om et negativt Begreb uden paa denne Maade, og [jeg vil bede ham] istedetfor idelig at forsikkre at Tvivlen er overvunden, Ironien beseiret, engang at lade den tale.“

Kierkegaardův styl v *Pojmu ironie* je natolik specifický, že většina profesorů, kteří byli požádáni o napsání posudku, cítila potřebu se k němu vyjádřit. Děkan filozofické fakulty F. C. Sibbern hovoří o „lecčems, co náleží k nižšímu stylu“ (SKS K1, 133),¹ profesor latiny J. N. Madvig si stěžuje na „nedostatek vědeckého řádu, formy a koncentrované vytrvalosti“ (SKS K1, 134)² a konstatuje, že „výklad trpí samolibou honbou za sarkasmem a vtípem, které nezřídka přecházejí v ryzí vulgárnost a nevkusnost“ (SKS K1, 134).³ Profesor řečtiny F. C. Petersen vyjádřil přání, aby „četné excesy sarkastického a zesměšňujícího charakteru byly vypuštěny jako pro akademický spis nevhodné“ (SKS K1, 136)⁴ a další profesor řečtiny, P. O. Brønsted, by si přál vyřadit „jisté zbytečnosti ... které se dokonce na některých místech ... rozrůstají ve skutečné nádory a svědčí proti autorovi: že občas neodolal vnitřnímu pokušení nedbat hranice oddělující pravou ironii a přiměřenou satiru od vyčerpávající oblasti vulgárního přehánění“ (SKS K1, 137).⁵ Rektor fakulty H. C. Ørsted sice uznává autorův intelektuální potenciál, nemůže však popřít, že na něj spis „dělá převážně nepříjemný dojem zejména dvěma věcmi, jež se mi obě protíví, a sice rozvláčností a strojeností“ (SKS K1, 138).⁶

Vezmeme-li vážně výše citovaný Kierkegaardův deníkový záznam a budeme-li předpokládat, že Kierkegaard skutečně nechal ve své disertaci ironii mluvit, pak se skutečně nabízí – jako to činí Garff – chápat právě styl *Pojmu ironie* jako jeden z prostředků, jimiž Kierkegaard ironii předvádí. Pointa ironie by tak sice zůstala nepopsána, nezůstala by však nezachycena.

Je-li tomu tak, lze nespokojenost akademických pracovníků Kodaňské univerzity se stylem Kierkegaardovy disertace snadno vysvětlit. Nebudu zde polemizovat s tvrzením Rogera Poola, který Kierkegaardův „nepřijatelný“ styl interpretuje jako výraz jeho nevděčnosti vůči představitelům akademického prostředí: „... the tone – that rude and ill-bred tone, that harrowing, fingerpointing tone – was

¹ „Eet og Andet, som hører en lavere Stilart til.“

² „Mangel paa videnskabelig Orden, Form og concentreret Fasthed.“

³ „Fremstillingen lider af en selvbehagelig Jagen efter det Piqvante og Vittige, der ikke saa sjelden slaaer over i det reentud Plat-Smagløse.“

⁴ „... adskillige Udskielser i den sarkastiske og railerende Stilart borttages, som upassende i et akademisk Skrift.“

⁵ „... visse Excrescenser, der endog paa nogle Steder ... svulmer op til virkelige Gevæxter, bære Vidne mod Forf. om, at han stundom ikke modstod en indvortes Fristelse til at overspringe det Gjerde som adskiller baade den rette Ironi og den billige Satire fra platte Overdrivelsers uvederqvægende Gebet.“

⁶ „... den gjør et overveiende ubehageligt Indtryk paa mig, især ved to Ting, som jeg begge hader, nemlig Vidløftighed og Kunstlerie.“

really a moral failing rather than an intellectual one. It was the failing of ungratefulness."¹ Pro můj záměr postačí, že se takový výklad nevylučuje s mým návrhem chápat neobvyklost stylu v *Pojmu ironie* jako možnou odpověď na paradox klobouku neviditelnosti.

Netvrdím pochopitelně, že Kierkegaard řeší problém klobouku neviditelnosti výhradně tak, že styl pojednání přizpůsobuje pojednávanému předmětu, tj. ironii. Že by styl *Pojmu ironie* mohl být jedním z projevů ironie, se však zdá být smysluplnou pracovní hypotézou.

Garff shrnuje Kierkegaardovo řešení problému klobouku neviditelnosti takto: „Kierkegaard se pokusil proměnit problém ironologie v ironickou pointu: jediné tak, že ze spisu o ironii učinil spis ironický, mohl zmíněnému ‚skřítkovi‘ dát možnost předvést, jak se s ‚kloboukem‘ ironie stává neviditelným. Kierkegaard tedy užívá ironickou *textovou praxi* a v textu ironologické analýzy nechává ironii *jednat*.“² Jak konkrétně tato textová praxe vypadá v případě *Umožnění*, o tom sekundární literatura z nepochopitelných důvodů většinou mlčí.

Kapitola 3.3 bude pokusem toto *jednání ironie* zachytit. Buď hypotézu o stylu jako výrazu ironického Kierkegaardova stanoviska potvrdí, nebo vyvrátí. Prozatím nám ale za příklad ironické textové praxe musí postačit název spisu: *Pojem ironie*. Jestliže má Garff pravdu, jestliže ironie opouští svůj pojem a kategorií pojmu ji nelze zachytit, pak tento název nelze číst s vážnou tvář, nýbrž spíše s ironickým úšklebkem. Lze-li „pojem“ ironie adekvátním způsobem vyjádřit jediné prostřednictvím ironie samotné, pak je třeba uznat, že Kierkegaard dal své disertaci o ironii název velmi příhodný.

¹ Poole, Roger, *Kierkegaard. The Indirect Communication*, University of Virginia Press, Charlottesville, 1993, s. 39.

² Garff, *Den Søvnløse*, s. 33: „Kierkegaard forsøgte at vende ironologiens problem til en ironisk pointe: Kun ved at gøre ironi-skriftet til ironiskrift kunne han lade bemeldte „Nisse“ demonstrere, hvorledes den gør sig usynlig under ironiens „Hat“. Han udfolder altså en ironisk *tekstpraksis* og indskriver ironien i den ironologiske analyse som *teksthandling*.“ Kromě těchto obecných úvah se Garff věnuje zejména charakterizaci Kierkegaardovy postavy ironika ve druhém díle *Pojmu ironie*. S konkrétními analýzami Kierkegaardovy ironicko-rétorické praxe v prvním díle *Pojmu ironie* však nepřichází.

2.2.3 Odpověď na problém identity skřítky: metoda kombinovaného odhadu

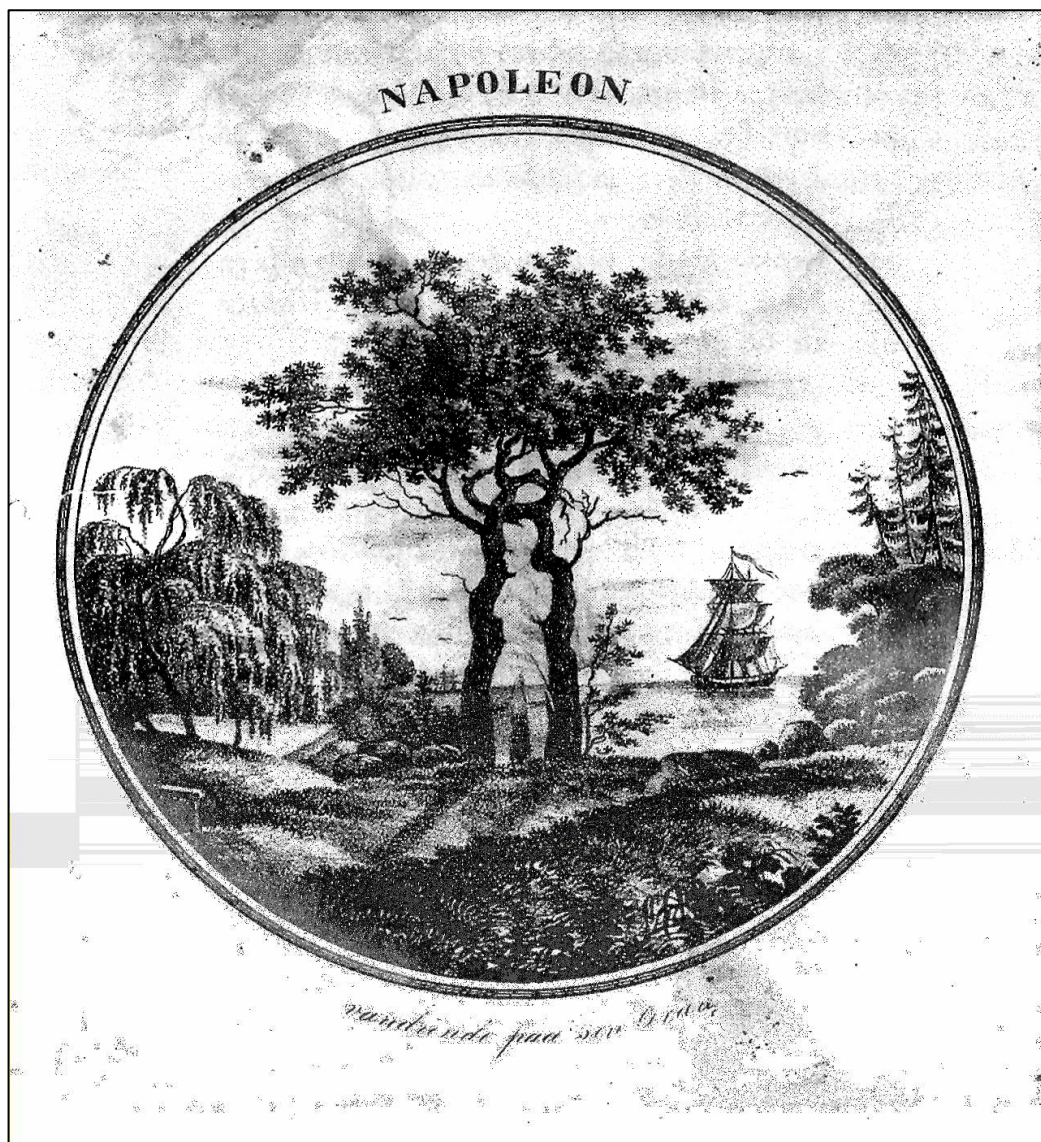
Sókratovy výpovědi neznamenaají to, co fakticky říkají, nýbrž něco jiného. *Co ale ironická výpověď znamená? Problém identity skřítky, čili epistemologický problém mnohoznačnosti ironického sdělení se Kierkegaard pokusí vyřešit prostřednictvím metody kombinovaného odhadu. V textu ji uvede takto:*

[Sókratův] Vnějšek vůbec nebyl v harmonické jednotě s vnitřkem, nýbrž spíše byl jeho opakem, a jedině z tohoto refrakčního úhlu lze Sókrata pochopit. Ve vztahu k Sókr. se tedy jedná o chápání ve zcela jiném smyslu než u většiny ostatních. Již v tom spočívá nutnost faktu, že Sókr. lze pochopit jedině prostřednictvím kombinovaného odhadu. Ale jelikož nás od něho dělí několik tisíciletí a ani jeho současnost jej nedokázala uchopit v jeho bezprostřednosti, je snadno patrné, že zrekonstruovat jeho existenci pro nás bude dvojnásob obtížné, jelikož se prostřednictvím nového kombinovaného odhadu musíme snažit pochopit chápání již předem komplikované. (SKS 1, 74)

Kierkegaard se pokusí dospět k podstatě skutečného Sókrata tak, že od jednotlivých interpretací, kterými Sókrata poctili jeho tři současníci, Xenofón, Platón a Aristofanés, odečte to, co tito autoři k obrazu Sókrata přidali. K Sókratově podstatě tedy dospěje na základě vzájemné determinace těchto tří antických pojetí a s přispěním své *techné maieutiké*. Kierkegaardovo vlastní pojetí bude figurovat jako mediátor.

Podstata Sókratovy bytosti by před námi prostřednictvím Kierkegaardova výkladu měla vystoupit stejně, jako v jeho metafoře vystoupí obraz Napoleona z obrysů stromů a linií pozadí:

Existuje výtvarné dílo znázorňující Napoleonův hrob. Dva velké stromy na něj vrhají stín. Víc toho na obraze není vidět a bezprostřední pozorovatel nezahlédne nic jiného. Mezi těmi dvěma stromy je prázdný prostor; jakmile začne oko sledovat jeho obrysy, vystoupí najednou z tohoto nic sám Napoleon, a nyní je nemožné nechat jej znovu zmizet (SKS 1, 80n.).

Obrazová příloha č. 2: *Napoleon procházející se po svém hrobě.* Neznámý autor. Převzato z SKS K1, 169. Originál v obrazovém archivu Královské knihovny v Kodani.

Kierkegaard užívá tohoto obrazu pro ilustraci pointy Sókratových replik, chápe jej však také jako metaforu své vlastní činnosti v *Umožnění*.¹

Pro zjednodušení si nyní představme, že by Napoleon Kierkegaardova přirovnání byl tvořen výhradně obrysy *tří větví*. Způsob, jakým si Kierkegaard přeje realizovat svůj záměr, je pak zřejmý: *on sám* načrtne tvar těchto větví, větve první prostřednictvím výkladu Xenofónova, větve druhé prostřednictvím Platóna a větve třetí prostřednictvím Aristofana, a umožní tak ironii vystoupit před námi v podobě, v níž si ji přeje ukazovat. Kierkegaard chápe svůj výklad jako jakousi kontemplaci: nepostupuje tak, že by nás už předem seznámil s tím, co uvidíme, až svůj obraz načrtne, nýbrž nejprve kreslí, a poté nám umožní spatřit:

Během celého tohoto zkoumání jsem měl neustále něco *in mente*, a sice pojetí konečné, aniž mne však proto někdo může obvinít z jakéhosi intelektuálního jezuitismu či z toho, že jsem ukryl, hledal a posléze našel to, co jsem našel již dávno. Toto konečné pojetí se nad každým výzkumem vznášelo jako pouhá možnost; každý výsledek byl jednotou reciprocity, na jejímž základě se toto konečné pojetí cítilo být přitahováno tím, co mělo objasnit, a to, co mělo být objasněno, bylo přitahováno k němu. ... Pokud bych totiž nejdříve formuloval toto konečné chápání a v jeho jednotlivých momentech vykázal každé z těchto tří úvah její místo, snadno bych se připravil o moment kontempace, který je vždy důležitý, a zde dvojnásob, ... (SKS 1, 205n.)

Kierkegaardovo mediující pojetí Sókrata je tedy přítomno zároveň jako výsledek i jako předpoklad. Kierkegaard nám však výsledek úvahy předem neprozradí a krok po kroku nás provádí úvahou, aniž bychom jej znali. Takový postup je z hlediska logiky bezchybný, a mohlo by se dokonce zdát, že je lhostejno, zda víme už předem, k čemu přednáška směřuje, či zda se to dozvídáme postupně.

Z hlediska pedagogického tu ovšem jeden významný rozdíl je. V prvním případě hrozí, že posluchač zůstane k výkladu lhostejný, že tezi, k níž přednáška směřuje, odmítne již na začátku a po zbytek výkladu již bude neúčasten. Druhý případ naopak neustále vyžaduje od posluchače pozornost, nutí jej zaujímat k předkládanému výkladu postoj, nutí jej *účastnit se* procesu poznání.

¹ SKS 1, 204: „Kdybychom nyní dovolili, aby *linie*, jež *jsme načrtli* již v předchozím pod stálým dohledem odhadu založeného na vzájemném vztahu těchto tří autorů, *vystoupily zřetelněji a vymezily* onu neznámou veličinu, ono stanovisko, jež *zapadá do prostoru mezi nimi a zároveň jej vyplňuje*, bude to vypadat přibližně takto: ...“ [moje kurzíva].

Tento druhý způsob výkladu, při němž se to, kam výklad směřuje, dozvídáme postupně, má však kromě tohoto ryze pedagogického aspektu ještě jistý, abych tak řekla, vedlejší účinek. Pokud totiž posluchač souhlasně přikyvuje během celého výkladu, není jaksi možné, aby na závěr zpochybnil výsledek, k němuž úvaha dospěla. Pokud tak učiní, bude nejspíše považován za blázna, neboť jak lze souhlasit s postupem argumentace, a nesouhlasit s jejím výsledkem? Tento druhý způsob výkladu lze tudíž snadno použít jako účinnou – a zároveň nenápadnou – manipulativní techniku. A právě tento druhý způsob výkladu volí v *Umožnění* Kierkegaard.

V rámci Kierkegaardova stanovování záměru a prostředků jeho dosažení se o metodě kombinovaného odhadu více neříká. Po prozkoumání toho, jak Kierkegaard svůj záměr provádí, se k ní ale v kapitole 4.1 vrátím a na její faktické vlastnosti se zaměřím ve světle její aplikace.

Následující kapitola ukáže, *jak* konkrétně Kierkegaardova „kontemplace“ vypadá a nastíní jeho realizaci záměru. Jelikož metodu kombinovaného odhadu lze přirovnat k načrtnutí oněch tří větví, jejichž obrysy mají ukázat Sókratovu podstatu, mohu metaforicky říci, že v následující kapitole zaostřím svůj dalekohled na *větev druhou*: na to, jak Kierkegaard interpretoval historického Sókrata na základě Platónových dialogů. Totéž by se pochopitelně dalo provést i v případě *větve první* či *třetí*, tj. v případě Xenofónova a Aristofanova obrazu Sókrata, pro účel této práce však postačí důkladně probrat jen jeden případ.

3 Kierkegaardova realizace záměru. Interpretace

Platóna

V této kapitole ukážu, jakým způsobem se Kierkegaard pročítá Platónovými dialogy až k podstatě ironie historického Sókrata (SKS 1, 89-179). Aby bylo zřejmé, kterými aspekty textu se budu zabývat, a kterými naopak nikoli, vymezím nejprve svůj úhel pohledu oproti dalším možným způsobům čtení, s nimiž se lze v sekundární literatuře setkat.

Následovat bude stručný popis Kierkegaardova interpretačního schématu, které je pro odlišení historické skutečnosti a Platónovy fikce v případě „fenomén Sókratés“ klíčové.

Tuto kapitolu uzavře demonstrace Kierkegaardova způsobu interpretování, jež bude mít podobu rozhovoru dvou fiktivních postav, jak jsem již naznačila v úvodu této práce, a dále podobu krátkého zamyšlení nad stylistickými zvláštnostmi *Umožnění*. Zmíněný rozhovor ukáže, jak vypadá praktická aplikace Kierkegaardovy metody kombinovaného odhadu, a ozřejmí principy a specifika Kierkegaardovy argumentace.

3.1 Vymezení problematiky

Do zorného pole mého záměru spadají tři problémové okruhy, kterým se ve své analýze ironie v *Umožnění* záměrně vyhnu a ve stručnosti jim dovolím promluvit pouze zde. První okruh se týká Kierkegaardova výběru dialogů k interpretaci a jeho argumentace s tím spojené. Druhý problémový okruh představuje otázka míry hegelianismu v *Pojmu ironie*. Třetí se týká otázky, jaký význam má interpretace Sókrata jako negativního pro zbytek spisu.

K prvnímu: při výběru dialogů k interpretaci se Kierkegaard přidržuje „obecného mínění“ (SKS 1, 171) a opírá se o dobová filologická a filologicko-filosofická zkoumání, jehož představiteli jsou: Friedrich Schleiermacher, vydavatel Platónových spisů v němčině: *Platons Werke I-III*, sv. 1-6, Berlin, 1804-1828, a autor úvodu k tomuto vydání; Carl Johan Heise, autor dánského překladu vybraných dialogů: *Udvalgte Dialoger af Platon*, København, 1830-1859; Friedrich Ast, vydavatel Platónových spisů v řečtině a latině, *Platonis quae exstant opera*, Leipzig, 1819-1832, a

autor spisu *Platon's Leben und Schriften*, Leipzig, 1816; Ferdinand Christian Baur, autor spisu *Das Christliche des Platonismus oder Sokrates und Christus*, Tübingen, 1837; Gottfried Stallbaum, vydavatel Platónových spisů v řečtině a autor latinských komentářů: *Platonis dialogos selectos*, Gotha a Erfurt, 1827-1860).¹

Třebaže právě některé z těchto prací se pokusily o chronologické řazení dialogů podle historických kritérií, a tak umožnily kritické vyhodnocování obsahu dialogů se zřetelem k odlišení Sókratovy historické skutečnosti od Platónovy fikce, nebudu se tu zabývat ani jimi samými ani způsobem, jakým si Kierkegaard výsledky těchto prací přisvojil. Činím tak s vědomím toho, že část Kierkegaardovy argumentace zde ponechám neokomentovanu. Pro můj účel však není stěžejní, *ktelé* dialogy Kierkegaard k interpretaci zvolil, nýbrž *jak* je interpretoval. Atributy a idiosynkrazie Kierkegaardovy interpretace samé bude možno ukázat v dostatečné míře i tehdy, pokud problematiku výběru dialogů zcela pominu, třebaže zde zůstane drobná pochybnost, zda by případné zkoumání Kierkegaardova nakládání s filologicko-filosofickými statěmi uvedených autorů neodhalilo podobná specifika, na jaká poukáží v průběhu mého zkoumání jeho interpretace Platóna.²

K druhému: jednou z nejčastějších otázek, které si badatelé v souvislosti s *Pojmem ironie* kladou, je otázka vztahu tohoto spisu k Hegelově filosofii, případně k dánskému hegelianismu. S touto otázkou se lze setkat v nejrůznějších variantách a obměnách, a podobně rozmanité jsou i odpovědi. Ty se v zásadě vydávají dvěma směry: interpreti se nejdříve klonili k interpretaci spíše hegelovské (tzn. chápali autora *Pojmu ironie* jako mladého hegeliana vyjadřujícího se adekvátní terminologií), od poloviny 20. století pak byla dominantní interpretace tzv. ironická (ta chápe spis jako text ironicky se

¹ SKS K1, 164, 179, 202, 209. Srv. Olesen, "Kierkegaard's Socratic Hermeneutic in The Concept of Irony", s. 108.

² Pokud je mi známo, Kierkegaardovou recepcí německých a dánských filologických statí v *Pojmu ironie* se uceleně dosud žádná práce nezabývala. Jens Himmelstrup považuje za pozoruhodné, že Kierkegaard při výběru dialogů zcela ignoruje K. F. Hermanna a zmiňuje jej pouze okrajově v jiné souvislosti (SKS 1, 158 pozn.) a rovněž to, že ze své interpretační činnosti vypouští dialog *Kritón* (Himmelstrup, Jens, *Kierkegaards Opfattelse af Sokrates*, Arnold Busck, København, 1924, s. 276). Analýzu Kierkegaardova vztahu k Schleiermacherovi lze nalézt v: *Schleiermacher: Revisiting Kierkegaard's Relationship to Him* (Crouter, Richard, vydáno jako kapitola v knize *Kierkegaard and his German Contemporaries*, ed. Jon Stewart, edice *Kierkegaard Research: Sources, Reception, Resources*, Ashgate Publishing Ltd, Aldershot, Hampshire, 2007).

distancující od hegelianismu, a potažmo jej kritizující¹. V posledních letech prožívá renesanci přístup hegelovský.²

Pro můj účel je důležité, že interpreti obou těchto linií se v naprosté většině vyjadřují k *Pojmu ironie* jakožto celku, a *Umožnění* zůstává do značné míry *terrou incognitou*. Pokud je mi známo, celková interpretace *Umožnění*, ať ironická či hegelovská, neexistuje. Apriori tu tedy není ani berlička, o níž by se moje interpretace mohla opírat, ani zátaras, který by jí stál v cestě. K problému míry hegelianismu v *Umožnění* se proto musím postavit do značné míry bez kontextu.

Přestože zde lze nalézt nejen odkaz k Hegelově filosofii, ať už explicitní (*SKS* 1, 96, 107, 154, 186, 203) či implicitní (hegelovská terminologie, hegelovské chápání pojmů: např. Kierkegaardovo pojetí dialektické metody (*SKS* 1, 97)), otázku míry hegelianismu záměrně suspenduji, jelikož je samostatným tematickým celkem, který mi sevřenost záměru této práce nedovoluje rozvíjet.

Jsem si však vědoma toho, že takové zdůvodnění nemůže odvrátit námitku, která mi vytýká nedostatečnou reflexi hegelovské tematiky v *Umožnění* a na tomto základě zpochybňuje moji interpretaci tohoto textu coby neúplnou, nebo dokonce tendenční. Jestliže se totiž Hegelův vliv na Kierkegaard v jeho interpretaci antických textů viditelně odráží, nelze tuto problematiku pomíjet. Na tuto námitku odpovídám: způsob, jakým Kierkegaard realizuje svůj záměr dobrat se podstaty Sókratovy ironie, je natolik svérázný jak co se týče metody, tak provedení, že se otázka míry hegelianismu dostává ve stínu tohoto svérázu na zcela vedlejší kolej.

Abych zde však neargumentovala pojetím, které mám teprve v úmyslu v této kapitole představit, pokusím se odvrátit námitku na její domácí půdě. V duchu

¹ Její kořeny spadají do poloviny 19. století: Hans Fiedrich Helweg, "Hegelianismen i Danmark", v: *Dansk Kirketidende*, sv. 10, č. 51 (1855), s. 830. Ve 20. století poskytl ironickým interpretacím teoretické zázemí Niels Thulstrup svojí studií *Kierkegaards forhold til Hegel og til den spekulative idealisme indtil 1846*, Gyldendal, København, 1967, v níž se spis po spise snaží ukázat radikální diskontinuitu mezi Kierkegaardovým a Hegelovým myšlením. Thulstrupův spis se stal úhelným kamenem – obecně přijímaným, ať už více či méně reflektovaným – názoru mnoha interpretů na Kierkegaardův vztah k Hegelovi. Představiteli ironické interpretace jsou např. Pierre Mesnard, *Le vrai visage de Kierkegaard*, Beauchesne et ses fils, Paris, 1948; Lee M. Capel, "Historical Introduction" jeho překladu *The Concept of Irony*, Harper & Row, New York, 1965, s. 7-41; Roger Poole, *Kierkegaard. The Indirect Communication*, s. 44-46; John Vignaux Smyth, *A Question of Eros: Irony in Sterne, Kierkegaard, and Barthes*, Florida State University Press, Tallahassee, 1986, s. 103; Louis Mackey, *Points of View: Readings of Kierkegaard*, Florida State University Press, 1986, s. 1-22.

² V současnosti je se svým kritickým přehodnocením problematiky jeho prominentem Jon Stewart: *Kierkegaard's Relations to Hegel Reconsidered*, Cambridge University Press, New York, 2003. Stručný přehled interpretací *Pojmu ironie* lze nalézt v Capelově překladu: *The Concept of Irony*, s. 351-357. Za nejvýznamnější postavu tohoto směru interpretace ve 20. století lze považovat Jense Himmelstrupa, *Søren Kierkegaards Opfattelse af Sokrates*, op. cit.

uvedených dvou linií řešení mohu hegelianismy v *Umožnění* (užívání hegelovské terminologie, kontextů, konotací apod.) *bud'* považovat za výraz ironické distance a kritiky z Kierkegaardovy strany (například užití hegelovských termínů ve zcela nehegelovských, a tedy nepřiměřených a ironizujících kontextech) – a v takovém případě pro mne v rámci této práce otázka přestává existovat, jelikož pak lze chápat tyto hegelianismy jako redundantní. *Nebo* mohu předpokládat, že Kierkegaard užívá hegelianismy jako výraz svého příklonu k Hegelovi, a v takovém případě mi nezbude než smířit se ve svém výkladu jen s velmi omezeným polem působnosti, jelikož hegelianským momentům nelze v celkovém rozvrhu argumentace *Umožnění* připsat jinou roli než právě jen roli okrajového momentu.

Celkový duch a úsilí argumentace jsou proudem vyvěrajícím ze silnějšího zdroje a míří jiným směrem, jsou jako proud, vůči němuž se jednotlivé hegelianismy jeví spíše jako kapky než jako tok, po němž je možno plout.

Jsou-li hegelianismy v *Umožnění* spíše okrajovým jevem, pak analýza míry hegelianismu v textu není pro pochopení podstaty Kierkegaardovy argumentace nezbytná. Kierkegaardovy argumenty nestojí na té či oné jednotlivé nauce, nýbrž jsou nesený vlastní vnitřní silou a řídí se vlastními zákony – jak ukáží následující kapitoly.

Předesílám také, že závěry mého zkoumání budou sice relevantní pro diskusi o ironii u Kierkegaarda – a v tomto smyslu například podpoří zmíněnou ironickou interpretaci – nepřispějí však do diskuse o míře hegelianismu v *Pojmu ironie* žádnými konkrétními závěry.

K třetímu: třebaže se text, kterému se v následujícím budu věnovat, formálně omezuje na zjištění možnosti, Kierkegaardovi *de facto* jde o vypátrání *skutečné* podstaty historického Sókrata. Tuto svoji interpretaci pak zúročuje ve zbytku spisu. Mne v této práci nebude zajímat, *proč* právě k takovému nihilistickému pojetí Sókrata potřeboval dospět¹, ani to, jaký byl skutečný Sókratés. Stranou proto ponechám množství literatury zabývající se jak touto otázkou, tak problematikou sókratovské ironie.²

¹ V této otázce odkazuji na disertaci Briana K. Soderquista *The Isolated Self. Truth and Untruth in Søren Kierkegaard's On the Concept of Irony*, C.A. Reitzel, Copenhagen, 2007.

² Z nepřehledného množství prací na toto téma odkazuji zejména na studii Gregoryho Vlastose *Socrates' Disavowal of Knowledge* (v: *The Philosophical Quarterly*, Vol. 35, No. 138 (1985), s. 1-31) a na související diskusi (např. Gottlieb, Paula, *The Complexity of Socratic Irony: A Note on Professor Vlastos' Account*, v: *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 42, No. 1 (1992), s. 278-279; Roochnik, David, *Socratic ignorance as complex irony. A critique of Gregory Vlastos*, v: *Arethusa*, Vol. 28, No. 1 (1995), s. 39-52; Gordon, Jill, *Against Vlastos on Complex Irony*, v: *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 46,

3.2 Interpretální schéma aneb *jak* odlišit historického Sókrata od Platónovy fikce

Jelikož Kierkegaard usiluje o vypátrání podstaty ironie *historického* Sókrata, musí si nejprve klást otázku, co z Platónových dialogů odráží skutečnost a co je fikce, čili jak lze odlišit Sókrata skutečného od platónského. Linie odlišení, kterou mezi těmito dvěma načrtne, bude přirozeně určující pro výsledky jeho zkoumání jednotlivých dialogů.

Úvahám na téma fikce a skutečnosti v Platónových dialozích se Kierkegaard věnuje v *Úvodních poznámkách* (SKS 1, 90-102) předcházejících výklad jednotlivých Platónových dialogů. V psychologizující úvaze nad klíčovým tématem vztahu skutečného a platónského Sókrata Kierkegaard konstatuje niterné sepětí Platóna se svým učitelem, které činí rozlišení skutečnosti a fikce nanejvýš obtížným: Platón je popsán jako Sókratův „vděčný žák“ a „mladík, milující s mladistvým zanícením“ (SKS 1, 91), který se „cítí nerozlučně spjatý se Sókratem“ a nemůže se „ubránit zaměňování poetického obrazu a historické skutečnosti“ (SKS 1, 92). Platónův vztah k Sókratovi je charakterizován jako velmi úzký, ale zároveň nereflektovaný v tom smyslu, že Platón vprostřed tohoto niterného spojení není schopen odlišit, co z jeho vědění skutečně pochází od Sókrata a k čemu už dospěl sám. Podle Kierkegaarda neodpovídá Platónovo zobrazení Sókrata skutečnosti, jinými slovy, Platón se v pojetí Sókrata *mýlí*.

Toto pojetí Platóna jako *Platóna mýlícího se* je nutnou podmínkou, aby Kierkegaard mohl načrtnout linii oddělující Sókrata skutečného a platónského. Jestliže se Platón v Sókratovi mýlil, postačí to, co jeho osobnost k Sókratovu obrazu přidala, zase ubrat. Kierkegaard tudíž toto pojetí nutně pro svůj projekt potřebuje, stejně nutné je však podotknout, že toto pojetí samo nijak nutné není, nýbrž je pouhým Kierkegaardovým subjektivním názorem, byť vycházejícím z psychologie postav. Kierkegaard se jej nepokouší dokázat, nýbrž jej prohlásí za „zřejmý“ (SKS 1, 92) a dále už jej jen tiše předpokládá.

Jestliže se Platón v Sókratovi mýlil, snadné řešení dilematu dějiny rozhodně nemohou nabídnout. Kierkegaard proto provede úvahu o vztahu mezi Sókratem a

No. 1 (1996), s. 131-137). Dále např.: Vlastos, Gregory, *Socrates : ironist and moral philosopher*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991; Griswold, Charles L., jr., *Irony in the Platonic Dialogues*, v: *Philosophy and Literature*, 29 (2002), s. 84-106; Vasiliou, Iakovos, *Conditional irony in the Socratic dialogues*, v: *Classical Quarterly*, New Series, Vol. 49, No. 2 (1999), s. 456-472.

Platónovou metodou, tj. dialogem (SKS 1, 93-95). Obecná úvaha o umění tázat se jej přivede k rozlišení dvou typů tázání. Tázat se můžeme za účelem „dostat odpověď obsahující vytouženou náplň“, anebo, „abychom otázkou vysáli zdánlivý obsah, a pak za sebou zanechali prázdnotu“ (SKS 1, 97). Poté Kierkegaard píše: „První metoda přirozeně předpokládá, že existuje nějaká náplň, ta druhá, že existuje prázdnota; první je *spekulativní*, druhá *ironická*. Tu druhou rozvíjel obzvláště Sókratés“ (SKS 1, 97). O několik stran dále je tato teze přeformulována do finální podoby:

Sókratés se jako Samson opírá o sloupy, jež nesou vědění, a vše strhává dolů do nicoty nevědění. Každý jistě připustí, že je to *ryze sókratovské, platónské* to však nebude *nikdy*. Právě jsem tedy narazil na jednu z duplicit nacházejících se v Platónovi a právě tuto stopu budu sledovat, abych vypátral to, co je čistě sókratovské (SKS 1, 102).

Linie odlišení podstaty historického a platónského Sókrata je tedy nyní stanovena.¹ Nyní víme, jakého Sókrata máme v Platónových dialozích hledat. Sókratova metoda údajně potírá a bourá pozitivní vědění a namísto něj nic nenabízí, to znamená: co v Platónových dialozích lze interpretovat jako rozvratné a destruktivní, to náleží historickému Sókratovi a je podstatou jeho ironie. Co je naopak v dialozích nositelem pozitivního vědění, to je přídavek Platónův.

Je zřejmé, že v jádru rozlišení mezi těmito dvěma Sókraty, skutečným a fiktivním, leží *porozumění Sókratově ironii jakožto negativitě*. S tímto interpretačním schématem také Kierkegaard přistoupí k interpretaci Platónových dialogů.

Toto jsou základní kameny, na nichž vyrostle stavba *interpretace Platóna*. Co se týče základního předpokladu – pojetí Platóna jako *Platóna mýlícího se* – a interpretačního schématu – porozumění Sókratově ironii *jakožto negativitě* –, pro začátek si postačí uvědomit zaprvé to, že nejsou dokazovány (pouze ilustrovány). Zadruhé to, že jsou značně nahodilé (neboť načrtnout linii oddělující skutečnost od fikce bychom mohli i jinak). A zatřetí to, že je nelze objektivně vyvrátit (jelikož se zde pohybujeme na poli možnosti).

¹ S variantou této formulace (Sókratés je „ve své bezprostřední existenci výhradně *negativní*“, SKS 1, 77) jsme se v textu setkali již dříve, aniž by tam však byla dokazována.

S touto výzbrojí stojí nyní Kierkegaard před úkolem zjistit, zda je *možné* Sókrata Platónových dialogů číst právě takto. Pokud ano, splnila kapitola *Pojetí se umožňuje* svůj cíl, a sice interpretovat Sókratovo ironické stanovisko jako negativitu. Majíc na paměti tři základní charakteristiky Kierkegaardova rozlišení mezi skutečným a fiktivním Sókratem nyní přistoupím k jednotlivým příkladům této interpretace.

3.3 Demontrace na příkladech

V této kapitole ukážu na vybraných pasážích Kierkegaardovy interpretace Platóna (SKS 1, 89-179), jak Kierkegaard postupuje, co je pro jeho výklad charakteristické a čím se tento výklad odlišuje od běžné akademické výzkumné činnosti. První dva oddíly této kapitoly budou mít povahu divadelní inscenace, třetí oddíl bude mít spíše charakter úvahový.

Nejprve popíšu metodu, kterou používám v první a druhé části této kapitoly. Tato metoda by se dala nazvat *metodou divadelní hry*. Inscenuji zde situaci, kterou si lze představit jako fiktivní obhajobu vybraných pasáží Kierkegaardovy disertace. Je samozřejmé, že s čím se zde setkáme, neodpovídá reálné situaci – skutečná obhajoba by vypadala jinak – ale pro můj účel je nejvhodnější zasadit děj právě do tohoto kontextu.

Účastníky této fiktivní obhajoby jsou dvě neméně fiktivní postavy, ironik A a vědec B, které jsem stvořila za účelem této inscenace. Postava A bude ke Kierkegaardovu textu přistupovat intuitivně, ochotna naladit se na stejnou notu, s citem pro ironickou hru. Ironik A je s ironií natolik vnitřně spřízněn, že je třeba považovat jej spíše za jakési mystické ztělesnění ironie než za lidskou bytost. Není hercem ve vlastním slova smyslu, nýbrž spíše si jej musíme představit jako elektrické pole vznikající indukcí, které se tu rozzáří, tu potemní v závislosti na změnách okolního magnetického toku.

Naproti tomu postava vědce B, lze-li to o fiktivní postavě říci, je postavou z masa a kostí. Kierkegaardův text chápe jako argumentační jednotku, od níž lze právem vyžadovat průkaznost, relevanci argumentace a respektování logických pravidel.

Fiktivní obhajoba Kierkegaardovy interpretace Platóna je tudíž jakousi konfrontací dvou přístupů k textu, dvou variant, jak lze *Umožnění* číst. V následujících

dvou částech se A a B budou zabývat zejména Kierkegaardovou interpretací dialogu *Prótagoras*, částí jeho interpretace dialogu *Symposion* a jeho závěrečnou *Ospravedlňující retrospektivou*.

Cílem tohoto fiktivního rozhovoru je poskytnout materiál potřebný k zodpovězení otázky, jak text *Umožnění* zachycuje ironii. Aby byl můj výklad *metodou divadelní hry* co možná nejnázornější, doplňuji jej v případě potřeby poznámkami pod čarou. Tyto poznámky obsahují moje komentáře k výroky A a B a představují pojítka mezi fikcí divadelní inscenace a realitou mé diplomové práce.

3.3.1 Rozhovor A a B. První dějství

Odehrává se na blíže neurčené univerzitě neznámo kdy. Místnost vypadá jako malý přednáškový sál, v pozadí sedí několik posluchačů, kteří však ani v jednom z obou dějství nepromluví. Rozhovor A a B, který byl avizován na nástěnkách školy, je zamýšlen jako jakási fiktivní obhajoba disertační práce dánského filosofa Søren Kierkegaarda: A a B se uvolili představit posluchačům své názory na Kierkegaardův text – pochopitelně každý ze svého úhlu pohledu –, diskutovat nad ním a veřejně prezentovat svá stanoviska, zda a proč je podle jejich mínění Kierkegaardovu práci třeba přijmout či nepřijmout. Přichází B.

B (*usadí se na židli, rozloží před sebe papíry*): Tedy dobrá, začněme pasáží na s. 113-122, v níž pan kandidát Kierkegaard interpretuje dialog *Prótagoras*¹. Zopakujme si nejprve, co je dáno. Pan kandidát stanovil, že se historický Sókratés tázal s cílem vyvrátit falešné vědění a že namísto vyvráceného nenabízel žádnou pozitivní nauku. Jinými slovy, že je ryze

¹ Pro zajímavost nabízím shrnutí výsledků, k nimž dosavadní bádání na téma Kierkegaardovy interpretace tohoto dialogu dospělo. Pokud se tomuto tématu interpreti vůbec věnují, většinou se jej zhostí tak, že Kierkegaardovu argumentaci shrnou jeho vlastními slovy, k čemuž obvykle nepotřebují víc než dva odstavce. Grunnetová opakuje Kierkegaardovu argumentaci a uzavírá konstatováním, že „Prótagoras významně přispěl ke Kierkegaardovu chápání Sókrata jako ironika“ (Grunnet, Sanne Elisa, *Ironi og subjektivitet. En studie over Søren Kierkegaards disputats Om Begrebet Ironi*, C.A. Reitzels Forlag, København, 1987, s. 62: „Protogoras giver således Kierkegaard et vægtigt bidrag til opfattelsen af Sokrates som ironiker“). Scopeteová konstatuje, že když Kierkegaard zvolil k interpretaci právě *Prótagoru*, měl na mysli primárně potřeby ironie, a všímá si, že například *Gorgias*, který rovněž líčí Sókrata oproti sofistům, se pro Kierkegaardův účel nehodí tolik a že by „přinejmenším bylo obtížnější vyvodit z něho onu ironickou bezcílnou a bezobsažnou negativitu“ (Scopetea, Sophia, *Kierkegaard og græciteten. En kamp med ironi*, C.A. Reitzels Forlag, København, 1995, s. 112: „... det havde i det mindste været vanskeligere deraf at udlede den ironiske formåls- og indholdsløse negativitet“). Výjimkou z tohoto téměř *pravidla dvou odstavců* je Jens Himmelstrup, který sepsal odstavce tři a který text nejenom shrnuje, ale také subjektivně hodnotí, aniž však zachází do detailu (Himmelstrup, *Søren Kierkegaards Opfattelse af Sokrates*, s. 52-53, 56). Svě shrnutí uzavírá takto: „Je charakteristické, že Kierkegaard se na živou polemickou ironii v Sókratově vystupování dívá tak jednostranně a že se ani v nejmenším nezajímá o hlubokou pozitivitu, která tvoří pozadí a představuje účel“ (Op. cit., s. 53: „Det karakteristiske er, at Kierkegaard saa ensidigt ser paa det spillende polemisk-ironiske i Sokrates' Optræden, og ikke har fjerneste Blik for den dybe Positivitet, der danner Baggrunden og konstituerer Formaaleet.“).

negativní a bez pozitivní doktríny. Posléze čte text *Prótagory* tak, aby v něm uvedené Sókratovy rysy našel. Souhlasí? (*všimne si, že kolega ještě nedorazil a zavrtí hlavou*) ... Kolega A se zřejmě opozdil, přesto začnu sám. (*Ještě chvíli se probírá papíry a pokračuje.*)

Proberme argumentaci pana kandidáta bod po bodu. Tvrdí nejprve, že rozvrh, čili forma dialogu jsou ironické. Toto tvrzení zakládá na faktu, že na konci dialogu Sókratés obhajuje tezi, že ctnosti se lze naučit – tedy tezi, kterou se na začátku dialogu snažil vyvrátit –, a stejná výměna že se odehraje i v Prótagorově argumentaci. Jistá inkongruence mezi tezí, kterou jeden každý obhajuje teoreticky a tou, již brání v praxi, tu skutečně je, a souhlasím proto s panem kandidátem, nazývá-li tuto situaci ironickou.

Pan kandidát ovšem ilustruje fakt, že závěr dialogu je ironický, tímto citátem z § 361a: „zdá se, že nám nadcházející konec našeho rozhovoru jako člověk něco vytýká a směje se nám, a kdyby mohl mluvit, řekl by: Vy jste ale podivní lidé, Sókrate a Prótagoro!“ a vkládá jej do úst *historickému* Sókratovi. Bez tohoto komentáře by dialog údajně sice končil bez výsledku, ne však výsledkem ironickým čili negativním, což se právě má ukázat.

Rád bych se v této souvislosti zastavil u námitky, kterou sám pan kandidát vznáší na s. 117 spisu, a sice u námitky narážející na nejasnost ohledně toho, zda ironická forma dialogu má za východisko historickou skutečnost, či zda nepřiměhl Sókrata a Prótagoru vyměnit si svá stanoviska autor dialogu, Platón.

Na tuto, dle mého soudu velmi závažnou námitku, která by mohla tezi pana kandidáta o negativním výsledku ohrožit, ne-li vyvrátit, pan kandidát odpovídá, cituji na s. 117: „S touto poznámkou totiž přijde právě Sókratés, a žádný jakž takž sympatetický čtenář se jistě nebude moci ubránit představě ironického úsměvu, který se dvojznačně vybojovává ze soupeření s ironickou vážností a kterým Sókratés doprovodil svůj ironický údiv, že hra dopadla právě takto, ...“. Takový argument považuji za nerelevantní, psychologizující vyhýbání se skutečnému problému. To, že v dialogu přijde s poznámkou Sókratés, pochopitelně neznamená nic jiného, než že Platón Sókratovi tuto poznámku vložil do úst. Argument „sympatetického čtenáře“ bych nazval *argumentem z ironie*, který lze mimo tuto sféru použít jen stěží.¹ Namísto aby se pan kandidát s uvedenou námitkou vypořádal věcnou argumentací, ...

¹ Za další příklad argumentace z ironie lze považovat následující pasáž z analýzy dialogu *Faidón*: „Takové ironické výroky lze však ještě docela snadno smířit s předpokládanou vážností a s hlubokým pohnutím, které mají dialog prostupovat“, avšak, „... budou vypadat daleko lépe, když v nich tichý, tajný růst ironie pocítíme“ (SKS 1, 125 [moje kurzíva]). Podobně ironický je i tento argument z kapitoly *Toto chápání se stává nutným*: „To [Sókratovy reakce na chování sofistů] bychom mohli chápat i jako příklady Sókratovy morální síly, ale snad je správnější spatřovat v tom spíše nepřímou, vnitřní nekonečnost ironie nesenou polemiku se zlořádem sofistiky“ („Dette kan nu ogsaa opfattes som Exempler paa Socrates' moralske Styrke, men det turde dog maaskee være rigtigere, i dette mere at see en af Ironiens indre Uendelighed baaren indirecte Polemik mod Sophisternes Uvæsen“; SKS 1, 255 [moje kurzíva]).

A: *(nečekaně se objeví, a třebaže tu až dosud nebyl, ví, o čem je řeč, a může tudíž vpadnout B do řeči)* Ale pane kolego, jen si Sókrata představte: s Prótagorou si celý dialog pohrává; přece by si na závěr nenechal ujít příležitost znovu se od celé situace distancovat. Jen si ho představte!

B: *(pokusí se představit si ironický Sókratův úsměv, ale zdá se mu to nezajímavé a stále mu leží na mysli, že to vše přece napsal Platón, a že se tedy na nic o historickém Sókratovi nedá usuzovat s jistotou)* Jsem s tímto zlehčujícím tónem spisu nespokojen. A nejedná se jen o tento případ. Považuji za nepřipustné, aby byl v akademické práci užíván styl vhodný spíše pro lidovou slovesnost. Jaké místo mají v akademickém pojednání dva plešatí, kteří našli hřeben, čarodějnice, která sežrala vlastní žaludek, houpačka, na níž se houpe Sókratés a Prótagoras, či pochybný spor katolíka s protestantem?

A: Pokud si dobře pamatují, spis pojednává o ironii. A ironie je tropos humoristický, smím-li tak říci. Já osobně jsem s panem kandidátem spokojen, při četbě jeho spisu jsem se bavil *(pomrkává po B)*.

B: *(s despektem se po A ohlédne)* Přejděme raději k rozboru obsahu dialogu. Nejprve se probírá Sókratova teze, že ctnost je jedna, v dialogu to odpovídá pasáži 328d až 335b. *(Vrhne po A přísný pohled, A se dívá z okna a pobrukuje si. B vzdychne a pokračuje.)* Souhlasím s panem kandidátem v tom, že Sókratova argumentace pro tezi, že ctnost je jedna, je sofistická. Mám však několik výhrad k jeho tezi na s. 119, totiž že určení ctnosti coby jednoty vlastně není žádným určením, „neboť je vůbec tím nejslabším možným oduševnělým vyjádřením jejího [ctnosti] bytí“, a dále že je určením negativním, „neboť zde etablovaná jednota je nanejvýš nespolečenská“.

Výhrada první: není jasné, co má kandidát oduševnělostí a nespolečenskostí jednoty ctnosti na mysli, a jelikož právě toto je jeho argument, považoval bych za vhodné podložit jej příslušným výkladem.

Výhrada druhá: jestliže záměrem pana kandidáta skutečně je ukázat Sókrata jako výhradně negativního a dále to, že Sókratovým cílem je vysát obsah a zanechat prázdnotu, pak nechápu, proč se pan kandidát vůbec pouští do argumentace ohledně charakteristik ctnosti pojaté jako jednoty, když by pro jeho účel bylo zcela dostačující poukázat na sofistiku Sókratovy argumentace. Už to by přece zcela popřelo myšlenku, že co Sókratés říká, může mít nějaký pozitivní obsah. Namísto toho se pan kandidát vyžívá ve stylistickém manýrismu, viz přirovnání k tyranovi vládnoucímu říší stínů, k řadě sklerotických vojáků či přetížené plachetnici. Zdá se, že se zapletl do sítě vlastní výřečnosti a utápí se v nesmyslné, redundantní argumentaci.

A: *(přestane si pobrukovat a se zadostiučiněním ve tváři pronese)* Vždyť nám to pan kandidát pověděl pěkně! Jen se podívejte: „určení ctnosti jako jednoty není žádným určením, neboť je nejslabším vyjádřením jejího bytí“ atd. *Neboť!* Pan kandidát tu důvod uvádí.

B: Pan kandidát uvádí spojku důvodovou, nikoli důvod.

A: Ale jděte, proč by to takto nemohl formulovat. (*Se zalíbením.*)
Čte se to přece pěkně.

B: (*rozhořčeně*) Je nepsaným pravidlem, že v akademické disertaci má vše směřovat k vysvětlení a objasnění. Pan kandidát si zřejmě vzal do hlavy, že základní jednotku akademické disertace, větu, jejímž cílem je problematiku vysvětlit, bude užívat takovým způsobem, který je pro veškerý smysluplný výklad destruktivní.¹

A: (*usmívá se a mlčí*).

B: (*nespokojeně*) Přejdeme raději k poslednímu úseku argumentace pana kandidáta, k Sókratově tezi, že ctnost není naučitelná, kterou v dialogu najdeme v § 319a a 320b, a k jejímu rozvinutí v pojetí ctnosti jako měřičského umění v § 348c - 360e. (*Pohledem zkontroluje A, ten se ale sklání nad aktovkou, něco hledá a nevěnuje B pozornost. B pokračuje.*)

Pan kandidát chápe pojetí ctnosti coby měřičského umění, a tudíž poznání, jako jasný signál poukazující na ironii obsahu dialogu a na negativní podstatu Sókrata, jelikož Sókratés nejprve formuluje tezi o nenaučitelnosti ctnosti, a vzápětí ji redukuje na poznání, čímž ukazuje, že se jí asi opravdu naučit lze.

Souhlasím s tím, že tento nesoulad lze číst jako výraz ironické Sókratovy distance od Prótagorova způsobu výuky, nesouhlasím však s tím, abychom jej četli jako důkaz Sókratovy negativity. Sókratés totiž, jak sám kandidát připouští, formuluje tvrzení o ctnosti jako měřičském umění *ex concessis* svého protivníka, a nejsme proto oprávněni ono tvrzení považovat za názor Sókratův. Že Sókratés vyvrátí protivníkovu pozici, neznamena, že sám nějakou pozitivní nauku nemá.

Pan kandidát chce v Sókratově definici ctnosti jako měřičského umění vidět výraz pouhé negativity. Ignoruje však – a netroufám si říci, zda to pominul záměrně, či pouze neúmyslně přehlédl – že tato pasáž má i smysl pozitivní, a sice v tom, že provádí předefinování tradičního pojmu *akrasia*, čili podléhání libosti, které je v tomto novém kontextu třeba chápat jako důsledek chyby v měřičském umění, a tudíž jako nevědomost. Sókratés tedy *de facto* argumentuje na podporu tzv. sókratovského paradoxu, že nikdo nehřeší vědomě. Kromě toho tuto tezi explicitně vyslovuje i během svého výkladu Simonidovy básně v § 345e: „všichni, kdo činí věci ošklivé a zlé, činí tak neúmyslně“. Tyto pasáže však pan kandidát zcela přeskakuje.

To samo o sobě by mne příliš neudivilo, kdyby ovšem pan kandidát opakovaně nezdůrazňoval význam Platónovy *Obrany* pro pochopení

¹ O mnoho let později narazí v souvislosti s *Pojmem ironie* na něco podobného Roger Poole, op. cit., s. 48: „In an academic thesis, it is an unwritten rule of the game that everything should tend toward explanation, toward clarification. What happens, then, if a young writer of a dissertation takes into his head to use the fundamental unit of the academic dissertation – the explanatory sentence – in a way that is destructive of all explanation?“

podstaty historického Sókrata, viz např. s. 99: „Celá Obrana se vůbec výtečně hodí, abychom si utvořili jasný pojem o této Sókratově ironické činnosti“. Nebo s. 172: „Ohledně *Obrany* je většina zajedno a přikládá jí v přísnějším smyslu historický význam, a já jí tedy mohu, jak jsem též učinil, přikládat mimořádnou váhu“. A jak známo, sókratovský paradox je právě v *Obraně* jednou z výrazných tezí na podporu Sókratova stanoviska. Sókratés například říká v § 25e-26a: „... já jsem tedy došel tak daleko v nevědomosti, že nevím ani to, že učiním-li někoho z těch, s kterými se stýkám, špatným, budu v nebezpečí, že od něho utrpím něco zlého, a proto činím toto tak veliké zlo, jak ty tvrdíš, úmyslně. Já ti tohle, Meléte, nevěřím, a myslím, že ti to nevěří ani nikdo jiný na světě“ – a není sebemenší důvod číst tuto jeho výpověď ironicky. To, že pan kandidát ignoruje fakt, že Sókratés svojí argumentací v *Prótagorovi* podporuje tezi sókratovského paradoxu, mne udivuje zejména vzhledem k tomu, že v *Obraně* je tato teze přítomna jako argumentační východisko, kterého si nelze nevšimnout. Jestliže pan kandidát přechází takovou nápadnou koincidencí mlčením, je to podle mne více než pozoruhodné a považuji to za výraz akademického lajdáctví.

Ještě více mne ale zaráží následující: když je teze o ctnosti jako měříčském umění zavržena, lze očekávat, že na základě principu vyloučeného třetího bude za pravdivou uznána teze právě opačná, totiž že ctnost naučitelná není (jak tvrdí Sókratés na začátku dialogu), se všemi jejími pozitivními důsledky. To se však nestane.

Rovněž tezi o nenaučitelnosti ctnosti má totiž pan kandidát v úmyslu pojmout zcela negativně, a to přesto, že sám připouští, že tato teze, cituji s. 120: „obsahuje vysokou míru pozitivitu, neboť přivádí ctnost buď zpět k přírodnímu určení, nebo k něčemu fatalistickému“. Tím se zřejmě myslí, že nenaučitelnost ctnosti je pojmána jako něco, co není třeba se učit, protože je to už předem v duši přítomno a stačí se rozpomenout. Tak to ale zřejmě není, neboť pan kandidát vzápětí dodává, že taková ctnost „je však v jiném smyslu určením zcela negativním“. Rád bych věděl, v *jakém smyslu* je takové určení ctnosti negativní. Podle kandidáta je to sice „zjevné“ – pojetí ctnosti jako podmíněné rozpomínáním prý „neguje život, vývoj, zkrátka dějiny v jejich nejobecnějším a nejširším smyslu“, jak se píše na s. 120. A o pár řádek níže dodává na téže straně, že rozpomínání je „vývoj retrográdní, a tedy protiklad k striktnímu takzvanému vývoji“. Stále ale není jasné, proč by retrográdnost rozpomínání měla být chápána jako negace života a vývoje.

V této úvaze se přece nepohybujeme v čirém abstraktu, nýbrž na poli osobnostního vývoje: jedinec, který se na něco rozpomenul, se ve svém osobnostním vývoji posouvá spíše vpřed než vzad. Vytknul bych panu kandidátovi přílišnou horlivost v abstrahování za účelem prosadit vlastní pojetí a doporučil bych mu věnovat více pozornosti praktickým dopadům teorie rozpomínání na život jedince.

A: (*vztyčí hlavu a energicky promluví*) Ale samozřejmě, teze o nenaučitelnosti ctnosti pozitivitu *obsahuje*, to jistě každý připustí! Žádný sympatický čtenář se totiž jistě nebude moci ubránit představě ironického úsměvu, který se dvojznačně vybojovává ze soupeření s ironickou vážností a zračí se v Sókratově tváři, když tento na Prótagorovu řeč o naučitelnosti ctnosti odpovídá v paragrafu ..., v ..., ¹ zkrátka kde se píše: „Nuže já jsem se domníval, Prótagoro, že tomu nelze učit, ale tvé řeči nemohu nevěřit.“

B: (*zjevně překvapen A-ovou reakcí, jelikož z předchozího nabytí dojmu, že A kandidátovi straní. Rád by využil toho, že se A ve své zdánlivé roztržitosti výjimečně postavil na jeho stranu a chtěl by na jeho argument navázat, ale vlastně neví, co by na něco takového řekl*) ... ehm ... pochopitelně. Zároveň bych přítomné kolegy rád upozornil na jistou diskrepanci v kandidátově výkladu (*s nadějí se obrátí na A*).

A: (*mlčí, opět zcela zaujat aktovkou, zdá se, že stále ještě nenašel, co prve hledal*).

B: (*povzdychne, ale zároveň se mu viditelně uleví, že se svět opět vrátil na svoji oběžnou dráhu*) Pan kandidát o několik stran dříve, na s. 92, napsal ohledně rozpomínání toto: „... Sókratés tak krásně sváže lidstvo s božskostí, když ukáže, že všechno poznání je rozpomínání ...“. Rozpomínání je tedy na jednu stranu božské, na druhou stranu je dostatečným důvodem chápat Sókratovo pojetí ctnosti jako negativní.

Dospěl jsem proto k závěru, že předložený výklad je nekonzistentní a nepřesvědčivý, jelikož jednak užívá argumentů z ironie, a tudíž v jistém smyslu z toho, co má být dokázáno, jednak bývá argumentace nedostatečně podložena. Že by Sókratés měl být pouze negativní, to naprosto není zřejmé. Aby se pan kandidát dočetl k této variantě, ostatní interpretace neodůvodněně, zdůrazňuji: *neodůvodněně*, potlačuje.

A: (*prudce se narovná, v očích mu zajiskří a nechá aktovku aktovkou*) Nezapomeňte, pane kolego, že pan kandidát se ptá po *možnosti* číst Sókrata jako negativního!

B: I kdyby mu šlo pouze o to ukázat možnost, neopravňuje ho to argumentovat způsobem, který nesplňuje základní náležitosti seriózního vědeckého výkladu. Když se podíváte na způsob, jakým stanovil linii odlišení historického Sókrata od Platónovy fikce, jistě si všimnete, že tímto způsobem lze *umožnit* téměř cokoli: jestliže pan kandidát prohlásí to, že Sókratés je negativní a že jeho posláním je vyvrátit pozitivní vědění a zanechat po sobě prázdnotu, za axiom, pak je nasnadě, že jej nelze vyvrátit poukázáním na jakoukoli pozitivní nauku u Sókrata. Neboť v takovém případě odvětlí, že to pozitivní přidal k Sókratovu obrazu Platón.

¹ Kolega A si nemohl vzpomenout na přesný odkaz, a proto si dovolím jeho výklad doplnit: jedná se o § 319a.

Nemá žádný smysl s ním diskutovat. Proč tedy vůbec argumentuje, když to – vycházející ze zadaného interpretačního schématu – už z principu není třeba? Proč v textu předstírá, že ospravedlňuje chápání, které je principiálně jak nedokazatelné, tak nevyvratitelné? Jakmile stanovil kritéria takto, je jasné, že k jinému závěru, než k jakému dospívá, ani dospět nemůže. A v neposlední řadě, proč nechá tuto neplodnou hru rozrůst se za únosnou míru a zaujmout téměř polovinu celého spisu?¹

A: (*šeptem*) Ale v tom je přeci ten trik, pane kolego.

B: (*vrhne po A tázavý pohled*) A co teprve způsob, jakým se nás snaží o pravdivosti svého axiomu přesvědčit! Říká přeci: „Každý jistě připustí, že je to ryze sókratovské, platónské to však nebude nikdy.“ Každý *jistě* připustí! I to je argument z ironie, opět na to upozorňuji. Pan kandidát vystavěl text tak, abychom nabyli zdání, že se tu argumentuje, ve skutečnosti bývá ale za tímto zdáním až příliš často... prázdnota... (*B se zamyslí*).

A: Kdyby si všechnu tuto argumentaci odpustil, to by jeho práce teprve byla vědecká a všichni profesori zde na univerzitě by ji s nadšením přijali.²

B: Navrhuji přestávku.

Po tomto návrhu skutečně následovala přestávka, během níž si B došel pro kávu a konverzoval s kolegy na chodbě a A se vytratil neznámo kam.

3.3.2 Rozhovor A a B. Druhé dějství

Po přestávce se již diskutující k tématu Kierkegaardovy interpretace dialogu Prótagoras nevrátili, zato jejich pozornost zaujala jiná, neméně kuriózní témata.

B: Rád bych se nyní zaměřil na pasáž s názvem *Ospravedlňující retrospektiva* (SKS 1, 171-177), která se z mého pohledu jeví jako to vůbec nejkurióznější, co lze ve spise nalézt. Nachází se zde několik nesrovnalostí, na něž bych rád upozornil.

Pan kandidát staví svůj výklad na určitém pojetí sókratovské a platónské ironie, avšak v *Ospravedlňující retrospektivě*, v níž čtenář očekává dovysvětlení a případně obhájení tohoto pojetí, nazve to, co dosud popisoval jako sókratovskou ironii, ironií platónskou a naopak. Vypadá to takto: na

¹ Podobně se bude ptát také Jacob Bøggild, *Ironiens tænker: tænkningens ironi. Kierkegaard læst retorisk*, s. 53: „Proč ale věnoval Kierkegaard tolik stran zkoumání, které vůbec k ničemu nevede?“ („Men hvorfor har Kierkegaard brugt så mange sider på en undersøgelse, som slet og ret fører til intet?“) Bøggildova argumentace směřuje k jediné odpovědi: „aby se ukázal zcela jiný význam textu než ten, který z něj vyplýval bezprostředně“ (s. 56: „... en helt anden betydning af teksten end den, som umiddelbart fremgik, træder frem“). Jaký může být tento význam, ukáže poslední kapitola této sekce (3.3.3).

² Opravdu si nejsem jista, zda je možné si z vážných témat či obhajob dělat legraci.

s. 172 se uvádí, že v Platónových textech lze nalézt dva druhy ironie a dva druhy dialektiky:

„Je zde ironie, jež je pouhým stimulem myšlení, podněcuje je, ochabuje-li, trestá je, stává-li se vyhýbavým. Je zde ironie, jež sama koná a jež je sama terminem, k němuž úsilí směřuje. Je zde dialektika, jež v trvalém pohybu bez ustání dohlíží na to, aby se myšlení nenechalo obloudit nějakým náhodným pojetím, dialektika, jež nikdy neznavena je vždy připravena odrazit problém ode dna, uvízne-li na mělčině, zkrátka taková dialektika, jež vždy dokáže udržovat problém nepodložen, a právě tak jej chce vyřešit. Je zde dialektika, která tím, že vychází z nejabstraktnějších idejí, jim chce umožnit rozvinout se v konkrétnější určení, dialektika, jež chce pomocí ideje zkonstruovat skutečnost.“

Na dva druhy ironie jsme ovšem narazili již v předcházejícím. U Platóna lze údajně nalézt dva druhy ironie, „jedním je ona urychlující síla obsažená ve zkoumání, druhým ironie, která, je-li to možné, se jako vládcе chopí moci“, s. 144, přičemž první druh je implicitně připisován Platónovi, druhý Sókratovi.

Později na s. 174 čteme, že v Platónových pozdních dialozích je ironie „negativní mocí ve službách pozitivní ideje“, zatímco pro stanovisko sókratovské je typická „ironie ve svém celkovém úsilí, dialektika ve své negativně osvobozující činnosti“, tamtéž.

Na základě předchozího kontextu lze pak první druh ironie, který je popsán jako *stimulus* myšlení, identifikovat s ironií platónskou, která je urychlující silou zkoumání. A druhý druh ironie, který je popsán jako *terminus* veškerého úsilí, lze naopak identifikovat s ironií sókratovskou, pro niž je typické „celkové úsilí“. Podobně lze první druh dialektiky, která je „vždy připravena odrazit problém ode dna“ a „udržovat jej nezakotven“, připsat stanovisku sókratovskému, na němž je dialektika „negativně osvobozující činností“. A druhý druh dialektiky, který chce „pomocí ideje zkonstruovat skutečnost“, lze naopak identifikovat s dialektikou platónskou.

Ovšem pokud bychom se domnívali, že jsme již spisu do jisté míry porozuměli, následující výrok nás z tohoto omylu vyvede. Výše citovaný úsek je totiž na s. 173 následován tímto vysvětlením: „Prvnímu druhu ironie odpovídá první druh dialektiky, druhému druhu ironie druhý druh dialektiky.“ Je přitom zřejmé, že z hlediska logické koherence je nasnadě, aby tomu bylo naopak.¹

¹ Na přítomnost tohoto podivuhodného nesouladu v Kierkegaardově výkladu mne upozornil Min-Ho Lee. V moderní době si jej jako první, pokud je mi známo, povšimla Helene Politis, *Le discours philosophique de Kierkegaard*, disertace na Université de Paris-I, 1993, s. 471, která jej označila za „omyl“ (*le lapsus*) a prohlásila, že je evidentně třeba pořadí prvních dvou charakteristik (tzn. ironie jako stimulu a ironie jako terminu) zaměnit. S tímto poněkud násilným řešením se ztotožňuje také Min-Ho Lee, *Socrate dans l'oeuvre de Kierkegaard*, disertace na Université de Paris-I, 2001, s. 28. Jacob Bøggild (op. cit., s. 50-52) čte uvedený nesoulad jako výraz reverzibility, o niž Kierkegaard v textu usiluje, věren podstatě ironie, pro niž je nemožné cokoli dokázat či fixně stanovit: „... [zdá se, že] vztah toho, co je platónské, a toho, co je sókratovské, je *reverzibilní*, že se první může kdykoli proměnit v druhé, druhé v první“ (op. cit., s. 52: „...“

A: (pokyvuje hlavou) Sudkulatý, rystupije - rystupije, sudkulatý.

B: (s lítostí si uvědomí, že A sice věci dobře chápe, ale nehodlá se jimi vážně zabývat) Přesně tak. Takový pojmový liberalismus je pro akademickou práci prostředek nepřiměřený, matoucí a kontraproduktivní. Variantu, že by se jednalo o omyl z nepozornosti, si troufám vyloučit, jelikož podobnou svévoli shledávám i ve způsobu užívání pojmů *ironie* a *negativita*; jednak jsou užívány konfuzně, jednak jejich denotát variuje v závislosti na kontextu. Třebaže to tak na první pohled nevypadá, tyto dva termíny nelze u pana kandidáta považovat za pojmy s fixním významem, nýbrž spíše za jakési loutky, které na sebe berou hábit podle toho, jaké jsou na jevišti kulisy, a s novými kontexty se stále znovu definují.

Krom toho si nejsem zcela jist, zda je toto identifikování ironie a negativity nutné. Zdá se mi, že pan kandidát záměrně ignoruje alternativní interpretace ironie – například se nabízí chápat ironii jako formu nepřímého sdělení bez negativního podtextu – a že má oči pouze buď pro ironii coby rétorickou figuru, nebo pro ironii coby negativitu.

Uvedu jeden příklad zmatení ohledně pojmů *ironie* a *negativita*, na které lze ovšem v textu narazit častěji. V analýze *Symposionu* bere pan kandidát na s. 110 Alkibiadovu řeč za důkaz toho, že ironie je „podstatnou Sókratovou charakteristikou“ a že co se dozvídáme o podstatě lásky, je negativní. K prvnímu: pan kandidát ironii pouze popíše (na s. 109) jako něco „odstrašujícího“ a zároveň „svůdcovského a čarovného“, ale neuvede jediný příklad Sókratovy repliky v tomto smyslu ironické. K druhému: definici lásky jako potřeby něčeho, co nemáme, lze v jistém smyslu považovat za negativní, ale přistoupím-li na tezi, na niž mne pan kandidát nutí přistoupit na s. 116 při analýze dialogu *Prótagoras*, totiž že negativní výsledek poskytuje právě ironie, pak vyvstává otázka, v jakém smyslu je definice lásky jako potřeby něčeho, co nemáme, ironická. Spíše se zdá, že jsou zde pojmy ironie a negativita identifikovány, aniž by k tomu byl faktický důvod.

Kromě toho je užívání pojmů *ironie* a *negativita* nekonzistentní a do značné míry závislé na kontextu. Z jednotlivých kontextů sice tušíme, že tyto pojmy jsou v nějakém podstatném vztahu, ten však nikde není explicitně vysvětlen. Pojmy jsou slučovány dle potřeby a dle potřeb jednotlivých kapitol se také neustále dotvářejí a upravují.

Zkrátka, pan kandidát sice pojmy *ironie* a *negativita* užívá bez nějaké zjevné kontradikce a na první pohled to vskutku vypadá celkem přijatelně, ale – a zde mohu nejen podepsat, ale téměř přepsat jeho vlastní argumentaci ve *Faidónu*¹ – dokud není objasněno, jaký je mezi nimi vztah a proč je třeba chápat ironii jako negativitu, je zřejmé, že se tyto pojmy stávají dvěma neznámými spojenými abstraktním rovnítkem. Neboť chápat ironii

det platoniske og det sokratiske [synes] at stå i et *reversibelt* forhold til hinanden, det ene hele tiden at kunne forvandle sig til det andet, det andet til det ene“).

¹ Srv. SKS 1, 130.

jako negativitu vycházejí z pozic, že ironie je negativní, to je jako hrát domino s pojmy, je to jako vždy přiřadit k ironii negativitu a k negativitě ironii, aniž bychom chápali, co znamenají, a aniž by to vlastně bylo důležité, jelikož hra je zde sama sobě účelem; také při hře v domino si lze vystačit se schopností správně přiřazovat.¹

A: Víte, ironie je prvním abstraktním určením subjektivity. Ironie negativně určuje svobodu jedince, v ironii stojí jedinec mimo svět a je nekonečně svobodný. Aby se subjektivita mohla zrodit, je ironická distance potřebná a ...

B: (*razantně A přeruší*) O tom v textu nepadne ani slovo, podle mne je to pouhý dohad. Vraťme se ale k rozlišení sókratovské a platónské ironie.

Po oné pojmově zmatené pasáži, již jsem citoval výše, pokračuje pan kandidát na s. 173 úvahou o tom, v jakém vztahu jsou uvedena dvě stanoviska k Platónovi. Připouští pouze dvě možnosti: buď že Platón oběma prošel během svého vývoje, nebo že jedno náleží Sókratovi, druhé Platónovi. Pan kandidát zjevně není ochoten připustit, že by obě stanoviska mohla být variantami jediného životního přístupu, a tudíž náležet jedinému člověku v téže chvíli, ať už by tímto člověkem byl Sókratés, nebo Platón.

Pan kandidát předpokládá podstatný a nesmiřitelný rozpor mezi sókratovskou a platónskou ironií a rád by o jeho existenci přesvědčil i nás. Ale jelikož se tu pohybujeme na poli spekulace, nelze možnost, že by obě stanoviska náležela jediné osobě, vyloučit, a je třeba věnovat jí právě tolik pozornosti, jako jiným variantám.

Je třeba zabývat se například možností, že obě stanoviska byla primárně vlastní Sókratovi a že je Platón obě převzal, přičemž ve své tvorbě nejprve uplatnil první, později druhé. Tuto variantu pan kandidát zcela potlačuje a nestojí mu ani za to, aby ji prohlásil za nemožnou; jednoduše pro něj *neexistuje*. A já se táži: jakým právem je z úvahy vyloučena?

Zkrátka, co zde čteme, jsou *názory* pana kandidáta, o čemž svědčí i jeho dikce např. na s. 173: „Nemůže přitom být žádných pochyb, které z nich náleží Sókratovi. *Musí* to být to první.“ Pan kandidát prezentuje pouhé názory a zdánlivou argumentaci se čtenáře snaží utvrdit v tom, že se věc skutečně takto má.

Zdánlivou argumentaci, o níž zde hovořím, používá pan kandidát také v odpovědích na námitky, které proti vlastnímu výkladu sám vznese na s. 176. Námitka první se týká nejasnosti ohledně toho, jak lze objasnit, že se Platón mohl v pojetí Sókrata tak zásadně mýlit, a to i tehdy (námitka druhá), když jinak rozuměl ironii velmi dobře. Odpověď na druhou námitku zní, že

¹ Kierkegaardovu netypickému zacházení s pojmy se věnuje též Roger Poole a diagnostikuje také cíl této mystifikace: „One of the unexpected because unannounced original devices in Kierkegaard's treatment of irony is that he constantly differentiates its levels and kinds. By the hallucinating use of a set of terms, infinitely recombined, the reader gets the impression of a kind of vast intellectual mobile, a work of kinetic art that revolves and rotates and glitters in conceptual space. This multiple redefinition of terms drives constantly toward creating an aporia: that is its aim.“ Op. cit., s. 49.

Platón měl povahu příliš básnickou, než aby byl schopen Sókratovu ironii pochopit, viz s. 176, a odpověď na první je ta, že v jeho spisech údajně nelze hledat pouhou reprodukci Sókrata, viz s. 177. Co se týče odpovědi na první námitku, opět musím konstatovat, že pan kandidát argumentuje svými názory. Za ještě závažnější nedostatek však považují onen *circulus vitiosus*...

A: (*začne se ošívát, ale mlčí*).

B: ... v němž se pohybuje vyvracení druhé námitky: tvrzení, kterým je druhá námitka vyvracena, totiž že Platón měl hluboce básnickou povahu, a proto nebyl duševně disponován Sókrata pochopit, vychází z předpokladu, že mezi platónskou a sókratovskou ironií existuje nesmiřitelný rozpor. A právě o existenci tohoto zásadního rozporu mezi platónskou a sókratovskou ironií se nás přece pan kandidát pokouší v celé této *Ospravedlňující retrospektivě* přesvědčit.¹

A: (*už se nemůže udržet*) Pane kolego, víte ... řekl bych, že jaksi ... nepatříte do klubu.²

B: (*dotčeně*) No tohle! (*pomyslí si, že nemá smysl se tu namáhat, ale s vědomím toho, že se blíží k závěru, pokračuje*) Způsob, jakým pan kandidát s texty při interpretaci zachází, mne kromě jisté svévole zaráží i z jiného důvodu. Před několika měsíci jsem s panem kandidátem hovořil o povaze Sókratova výkladu v *Symposionu* a on mi tehdy řekl: „V *Symposionu* lze přeci nalézt nepopsatelně skvostné líčení síly lásky zvelebit člověka, čili líčení znovuzrození člověka v lásce“.³ Také já jsem chápal Sókratovu řeč jako náznak úsilí o ideálno a jako řeč skýtající onu nikoli nevýznamnou a povznášející naději, že jej lze dosáhnout. Velmi mne proto překvapuje, že najednou jako by panu kandidátovi chybělo oko pro situaci, kterým se prve při našem rozhovoru na *Symposion* díval. S lítostí musím konstatovat, že když zcela pomíjí úsilí o ideálno, úsilí lásce nejvlastnější, a když ve faktu, že usilujeme o to, co dosud nemáme, spatřuje pouze výraz „postrádání obsahu“, viz s. 107, a výraz abstraktna ve smyslu bezobsažnosti a negativity, viz s. 106 a 107 – že (a zde na něj vztáhnout jeho vlastní kritiku Asta⁴) jeho výklad nenese ani tak charakter něčeho, čeho pan kandidát dosáhl, jako mnohem spíše něčeho, co si přál. Neboť stavět vše na tvrzení, že Sókratés je negativní, že ideu nepředává a že následující Diotimin výklad již náleží do

¹ Také Jacob Bøggild, op. cit., s. 49-50, čte Kierkegaardovu odpověď na druhou námitku jako příklad chybného postupu, kdy je v dokazování předpokládáno něco, co má být teprve dokázáno: „takto však přeci Kierkegaard argumentuje z pozic, které si předsevzal dokázat, totiž že mezi Platónovou a Sókratovou ironií existuje rozdíl“ (op. cit., s. 50: „... dermed argumenterer Kierkegaard jo ud fra, hvad det var, han skulle bevise, nemlig at der er forskel på Platons og Sokrates' ironier“).

² Srv. Poole, op. cit., s. 48n.: „The ironic tone sets up the club of acceptable readers. Any assumption that this academic discourse is there to explain something automatically excludes the reader from the club.“

³ Tak si Kierkegaard poznamenal do deníku, *Pap.* III A 61: „Det er dog en ubeskrivelig herlig Fremstilling af Kjærlighedens Magt til at forædle Mennesket, eller Menneskets Igjenfødselse ved Eros, som findes i Symposion.“ Tento záznam se datuje přibližně 20. 7. 1840.

⁴ Srv. SKS 1, 154.

mytické sféry, znamená ignorovat fakt, že Diotimina řeč je podmíněna řečí Sókratovou, což tento také připouští. V § 201d přece říká: „pak se pokusím na základě toho, o čem jsme se shodli s Agathónem, podati, seč budu, řeč o Erótovi, kterou jsem kdysi slyšel od mantinejské ženy Diotimy“.

A co více, z Diotiminy řeči je zřejmé, že s pojetím Eróta jako bytosti toužící po něčem, co ještě nemá, přišla *jako první právě ona*, a nikoli Sókratés. Je-li tento mytický diotimovský výklad zcela dílem Platónovým, jak pan kandidát uvádí později na s. 154 a 158 když praví, že „mytično poskytne mnohem víc [než dialektika]“, ale že „Sókratovi nenáleží“, jak lze potom vysvětlit, že tezi, kterou přičítá Sókratovi a na jejímž základě jej pojímá jako negativního, prezentuje již Diotima, potažmo Platón? Nelze si nevšimnout jeho předpojatosti, když se křečovitě – a s vytrvalou důsledností – upíná k jedinému, zcela jednostrannému úhlu pohledu.¹

A: (*s ironickou nadřazeností si pochopitelně nemůže odpustit rýpavou poznámku*) A to jedinému správnému úhlu pohledu!

B: (*s nadřazeností vědce pochopitelně nemůže nechat takovou hloupost bez komentáře*) Jak pro koho! (*rád by však diskusi uzavřel, a proto raději rychle pokračuje*) Tyto úvahy mne vedou k závěru, že tento text lze spíše označit za jakousi důvtipnou hermeneutiku misinterpretace², než za výraz úsilí odkrýt podstatu ironie historického Sókrata. Autorova interpretační svobodomyšlnost přesahuje únosnou míru, nazval bych ji spíše tendenčností hraničí se svévolí. Závěrečnou formulaci na s. 171, předcházející vlastní *Ospravedlňující retrospektivě*, pak pochopitelně nemohu číst jinak než jako ironický posměšek. Zní takto:

„... nešermoval-li jsem tu rukama ve vzduchu úplně naprázdno, nalezne úvaha o této první knize podporu v úvahách předchozích, právě tak jako předchozí úvahy, pokud byly ještě nepodloženy, získají záchytný bod v tomto posledním zkoumání; a celá moje stavba tak nikterak nemusí být na spadnutí, jelikož jedno na druhém spočívá a zároveň jej nese.“

Jelikož všem interpretacím jednotlivých Platónových dialogů je společný jediný výkladový princip, porozumění ironii jakožto negativitě, nelze se divit, že úvaha právě k této interpretaci ironie – jakožto negativity – dospěla. Takový výsledek bych si ale netroufnul nazvat solidní „stavbou“. Výkladový princip, který se v textu uplatňuje, nelze použít k vybudování stavby s pevnými základy, jimiž pochybnost neotřese, nýbrž spíše k vykouzlení vzdušných zámků, za což také jednotlivé interpretace dialogů považují: za pohádkové vzdušné zámky.

Měl-li bych tedy shrnout svůj názor na předkládaný spis do jediné věty, formuloval bych to takto: jisté je, že celá Kierkegaardova metoda, jeho

¹ Těmito slovy hodnotí Kierkegaardovu interpretaci *Symposionu* také Himmelstrup, třebaže částečně uvádí jiné argumenty, než jaké zde prezentuje B. Op. cit., s. 63: „... man kan ... ikke undgaa at lægge Mærke til, at Kierkegaard maa bruge farvede Briller, idet han krampagtigt – og konsekvent gennemført – klynger sig til een, ganske eensidig, Betragtningssmaade“

² K pojetí Kierkegaardovy činnosti jako hermeneutiky misinterpretace srv. Olesen, op. cit., s. 111.

předem rozhodnutý přístup, jej nutí – právě proto, že potřebuje podřídít fakta ironii – vyhledávat překroucený výklad nějaké jednotlivosti namísto výkladu přirozeného a přímočarého, a na druhou stranu jej přirozeně nutí také k tomu, aby od začátku do konce operoval s dosti pružným pojmem ironie. Teprve když se tyto dva pohyby na půli cesty setkají, vzniká ona harmonie, již Kierkegaard konstatuje.¹

Přes to vše musím (*ač nerad, pomyslí si*) uznat interpretaci, kterou pan kandidát navrhuje a pro niž argumentuje, byť převážně nepřesvědčivě, za možnou. Ale abych byl upřímný, (*B se významně otočí na A, který po něm už nějakou dobu pokukuje*) musím při tom zavřít obě oči a zřít se, abych tak řekl, své akademické cti. Podle mého názoru pan kandidát nedostal nárokům na vědeckost a v tomto ohledu se svou prací neuspěl.

A: (*vždy tiše na číhané, slídí svým stále otevřeným okem*) Ale jak lze ironii pojednat jinak, než právě takto? A nač zavírat oči? Necháme-li je otevřené, možná si pak snáze všimneme, oč tu běží. A oko, které to jednou spatří, to pak s téměř úzkostnou nutností uvidí vždy – víte, ne všechny aporie je třeba řešit.² Někdy se zkrátka naučíte přijímat je se stejnou samozřejmostí, s jakou děti přijímají pohádku o tom, jak se pejsek a kočička sušili: nejprve vzal pejsek kočičku a pověsil ji, pak kočička slezla a pověsila pejska – a tak tam viseli oba dva.³ Ani stopa po nejasnosti. Jak úsměvné a prosté! (*Usmívá se a zmizí.*)

3.3.3 Klobouk neviditelnosti v praxi. Zamyšlení nad stylem

V rozhovoru fiktivních postav A a B došlo k několika názorovým konfrontacím ohledně stylu Kierkegaardova textu. Než přistoupím k vyhodnocení výsledků, jež tento rozhovor poskytl, zastavím se u stylu *Umožnění* poněkud obšírněji. Pokusím se ukázat, jak se Kierkegaard v *Umožnění* vypořádal s problémem klobouku neviditelnosti, jak nechal ironii *mluvit*.

¹ Takový závěr ohledně Kierkegaardovy interpretace Platóna učinil Jens Himmelstrup, a jelikož jeho formulace tak výborně zapadá do B-ova světónázoru a jako by mu z úst vypadla, dovolila jsem si sebrat ji, oprášit ji a opět ji B-ovi do úst vložit. Op. cit., s. 268n.: „... givet er det jo, at hele Kierkegaards Metode, hans paa Forhaand bestemte Grundsyn, tvinger ham til – netop idet han skal have Kendsgerningerne ind under Ironien – at søge den skruede i Stedet for den naturlige og ligefremme Fortolkning af en Enkelthed, og paa den anden Side naturligvis ogsaa til helt igennem at operere med et ret elastisk Ironibegreb. Først derved, at disse to Bevægelser mødes paa Halvvejen, opstaar den Harmoni, Kierkegaard finder.” Jacob Bøggild formuluje svůj závěr z četby Kierkegaardovy interpretace Platóna radikálněji: „Celou tuto analýzu Platóna lze číst jako ztvárnění takového systému, který se reálně vzato na ničem nezakládá“ (op. cit., s. 60: „Hele analysen af Platon kan læses som en gestaltning af et sådant system, der reelt set intet har at fundere sig på“).

² Poole, op. cit., s. 49: „That a writer may actually write in order to create the situation in which aporia is all there is to be had is a principle that traditional critics have been unable or unwilling to understand.“

³ Podrobněji popsat tento typ situace např. Josef Čapek v *Povídání o pejskovi a kočičce, jak spolu hospodařili a ještě o všelijakých jiných věcech*, Albatros, Praha, 1997.

Jacob Bøggild shrnuje Kierkegaardovu činnost při interpretování Platóna následovně:

... s mnohačetnými a vzájemně si protiřečícími pojetími Platóna, Sókrata, ironie, dialektiky a spekulace – a s příslušnými perspektivami – se zachází tak, aby vstoupily do vzájemného dialogu, který evidentně nikdy nevede k definitivnímu objasnění ani k definitivní odpovědi – čehož přeci ironie není schopna. Lze se proto domnívat, že tímto aspektem textu Kierkegaard zamýšlel formativně-dialogicky *znázornit* ironii.¹

Jestliže *Umožnění* odráží povahu ironie, tato kapitola budiž reflexí tohoto zrcadlení.

Předně není náhoda, že Kierkegaard napsal *Pojem ironie* dánsky, a nikoli latinsky, třebaže latina byla standardním jazykem vědeckých prací a Kierkegaard musel o svolení psát disertaci dánsky požádat samotného krále. Lze tudíž předpokládat, že k tomu měl dobré důvody a byl silně motivován. Hlavním důvodem jeho rozhodnutí je podle mne to – samozřejmě vedle skutečnosti, že v mateřštině jsme každý větším pánem než v jazyce osvojeném – že v dánštině, na rozdíl od latiny, může Kierkegaard mnohem snáze vytvořit náladu, z níž si čas od času dovolí vykuknout nezbedný obličej ironie – a bude spatřen! Chce-li totiž Kierkegaard *znázornit* a *ukázat* čtenářům ironii, musí si dát záležet na tom, aby byl pochopen. Kdyby svoji disertaci napsal v latině, riziko, že by čtenáři jeho ironizování jednoduše nepochopili, by bylo výrazně větší, než je-li text napsán dánsky – a pokoušet se zobrazit skřítku s kloboukem, jenž ho činí *invisibilis*, by pak teprve byla skutečná *vanitas vanitatum*.

Text *Umožnění* je na první pohled vtěsnán do formy vědeckého explikativního stylu. Množství spojek důvodových (neboť, protože, jelikož) a převážně hypotaktická struktura vět vytvářejí iluzi odborného výkladu. Tato iluze je však průběžně nabourávána drobnými signály, které nás nutí úvahu korigovat. Množství příslovcí způsobu (jistě, zajisté, asi, nejspíše, přeci atd.)² zmírňují suverenitu výkladu a jeho

¹ Bøggild, op. cit., s. 57n.: „... mangfoldige, og indbyrdes modstridende, opfattelser af og perspektiver på Platon, Sokrates, ironien, dialektikken og spekulationen [bliver] sat i og på spil på en måde, så de ingår i en dialog med hinanden, som tydeligvis aldrig fører frem til en endegyldig afklaring eller et endegyldigt svar – hvad ironien jo ikke kan. Man må derfor formode, at Kierkegaards intention med dette aspekt af testen er performativt-dialogisk at anskueliggøre ironien.“

² V obměňování tohoto typu příslovcí se Kierkegaard doslova vyžívá. Vytvářením různých variant je schopen libovolně pracovat s mírou nejistoty, již do textu vkládá, a výjimkou nejsou ani koncentrované shluky typu *jo vel nærmest* či *dog ret egentlig netop*, v nichž významová složka ustupuje a do popředí se dostává rétorika hraničící s bezobsažností.

explikativní sílu. Persvazivní fráze typu „to jistě každý připustí“ (tuto frázi lze v *Umožnění* nalézt šestkrát) zpochybňují logickou výstavbu argumentace a nabourávají vědeckost práce. Tomu odpovídá i pozice, do níž autor inscenuje sám sebe. Řekne-li například „... spoléhám při tom na refrakční perspektivu, v níž se ironie ukáže tu tomu, tu onomu čtenáři, a v níž jí to také bude lépe slušet“ (SKS 1, 143 [moje kurzíva]), zjevně opouští vědeckou pracovnu, sedá na koně a stylizuje se do role galantního rytíře. Lze asi připustit, že takové chování není u akademiků, jejichž hlavním cílem je řešit věcný problém, nijak obvyklé.

Podobným směrem ukazují i poměrně četné, zato nenápadné narážky s erotizujícím podtextem. V textu lze běžně narazit na výrazy jako „svůdcovský“, „neodolatelný“, „stydlivý“, „toužit“. Překvapivá je také, a to zejména vezmeme-li v úvahu, že *Pojem ironie* vznikl za účelem obdržení akademického titulu, přemírá jazykových variací, různorodost jazykových her, aliterace, bohatost vyjadřování, rozmanitost stylistických figur a tropů, četnost drobných přirovnání, příběhů a scén umocňujících literárnost textu a přispívajících k jeho vizualizaci ve fantazii. Z hlediska vědecké metodiky – a zde bych souhlasila s B – jedním slovem zjevný nedostatek střídmosti a téměř nedostatek akademického vkusu.

Podívejme se ale na text jinak než pod zorným úhlem akademických nároků na vědeckost. Roger Poole je například přesvědčen, že *Pojem ironie* není výsledkem seriózního vědeckého zkoumání, nýbrž že je především dílem literárním: „It is not, in the usual academic sense, a piece of research, a piece of explanation, or a piece of careful exposition that shows the candidate has mastered all primary, secondary, and tertiary sources. It is a piece of *writing*.“¹ Skutečně, čteme-li text máje na zřeteli moment literární, rázem vše zapadá na své místo. Výše popsané výrazové prostředky *Umožnění*, které budu souhrnně nazývat *textová hra*, se v této perspektivě jeví zcela přiměřeně a text lze díky nim dokonce ocenit pro jeho zábavnost.

Pojem ironie ovšem, alespoň formálně, neměl být textem literárním. Jak lze fakt jeho literárnosti vysvětlit? *Bud'* můžeme *textovou hru* v *Umožnění* chápat jako holý fakt, pak je ovšem na místě konstatovat jistou podivnost autora, který se svého záměru zhostil krajně netradičními prostředky, jež mu vynesly kritiku naprosté většiny jeho oponentů. *Nebo* můžeme *textovou hru* chápat jako pokus rozvinout něco, co věcná

¹ Poole, op. cit, s. 48.

argumentace a epistemologický diskurz neumožňují zachytit, něco, co v případě pojednávání *ironie* nelze pominout.

Domnívám se, že klonit se k první variantě a předpokládat jistou podivnost autora není v Kierkegaardově případě na místě. To je pochopitelně *argumentum ad hominem*, není však proto méně relevantní. Krom toho se jednak můžeme odvolat na deníkový záznam *Pap. III B 2*, citovaný v kapitole 2.2.2, v němž Kierkegaard vyjadřuje přání *nechat ironii hovořit*. Jednak se také můžeme obrátit na prvního Kierkegaardova životopisce Georga Brandese, který, bylo-li to možné, konzultoval při sepisování Kierkegaardova životopisu s jeho příbuznými. Brandes o *Pojmu ironie* píše: „Dalo se čekat, že si autor tak sebestředný jako tento nezvolí v disertační práci téma, jež by k jeho osobnosti mělo vztah pouze nahodilý. A také že ne. ... nejprve zamýšlel pojednat v disertaci satiru ve starověku. Avšak satira coby otevřený přímočarý výsměch neobsahovala skrytost, dvojnásobnost harmonující s jeho podstatou, ani osamocenosť odpovídající jeho povaze. Naproti tomu ironie sjednocuje ony dva elementy, které byly podstatě jeho bytosti tak blízké: přetvářku a šíří.“¹

Kloním se proto k druhé variantě, a *textovou hru* chápu jako pokus přiblížit diskurz o ironii samotné. Zároveň lze *textovou hru* chápat jako protest proti požadavkům akademického prostředí a nárokům na vědeckost. Kierkegaard je na jednu stranu nemá chuť naplňovat, a na druhou stranu – chtělo by se říci naschvál a téměř provokativně – je naplňuje až příliš (stačí uvážit faktor nejzřetelnější, a sice rozsah *Umožnění*, které zabírá téměř polovinu *Pojmu ironie*, třebaže se zde Kierkegaardovo chápání Sókrata má *pouze umožnit*, a připravit tak půdu pro *vlastní pojednání* o „pojmu ironie“ v druhém dílu). To je třeba považovat buď za výraz nedostatku citu pro proporce, nebo za výraz protestu.² I zde shledávám druhou variantu pravděpodobnější.

Uvedu příklad *textové hry*, která svou obecností vytvoří perspektivu, do níž náleží i její další jednotlivé podoby, s nimiž nás již seznámila postava B. Pro Sókratovu

¹ Brandes, Georg, *Søren Kierkegaard*, v: *Samlede Skrifter II*, Gyldendalske Boghandels Forlag, København, 1899, s. 279: „Det var at vente, at en saa jegisk Forfatter som denne ikke til en Disputats vilde vælge et Æmne, der stod i et blot tilfældigt Forhold til hans Personlighed. Det skete heller ikke. ... hans første Plan til en Disputats var den at behandle Satiren hos de Gamle. Men Satiren som aaben ligefrem Spot havde ikke den Skjulthed, den Dobbeltthed, der stemte med hans Væsen, ikke heller den Isolerthed, der svarede til hans Natur. Ironien derimod forener de to Elementer, der laa saa nær op til hinanden i hans Væsens Grund: Forstillelsen og Viddet.“

² Roger Poole považuje Kierkegaardův styl za zbraň ještě mocnější, op. cit., s. 44: „*The Concept of Irony* is the first statement of a literary practice that Kierkegaard was to carry out in many succeeding works, the subversion of an apparent argument by the mere effects of presentation and layout.“

pozici je podle Kierkegaarda charakteristické vznášení (*svæven*).¹ Z jednotlivých kontextů, v nichž se toto slovo vyskytuje, lze usoudit přibližně na tento význam: Sókratés se nikdy nenechá přemoci vnějšími okolnostmi, nikdy se nenechá vmanipulovat do pozice, v níž by si nepřál být, například se nikdy neopije (SKS 1, 110). Od svých výkladů se kdykoli ironicky distancuje (SKS 1, 116, 168). To, co je podstatné, nikdy nesděljuje přímo, nýbrž jen letmo naznačuje; jednou rukou bere, co se druhou dává (SKS 1, 110). Tyto Sókratovy charakteristiky lze ovšem velmi smysluplně vztáhnout na pozici Kierkegaardovu: nenechá se determinovat vnějšími okolnostmi (akademického záměru své disertace se dokáže zhostit velmi neakademickým způsobem). Nenechá se vmanipulovat do pozice, v níž by si nepřál být (veškeré námitky proti svému výkladu suverénně a s elegancí potírá, aniž by se jimi vlastně zabýval). Od svých výkladů je kdykoli schopen se prostřednictvím stylu do značné míry distancovat (styl nenaznačuje, že by se Kierkegaard nechal svými zkoumánými pohltit, mnohem spíše je vyjádřením jeho ironické distance). Co je v jeho disertaci podstatné, nesděljuje přímo; co jednou rukou dává (argumentace ve prospěch té či oné teze), to druhou bere (argumentace mnohdy není schopna dostát požadavkům na vědecký diskurz).

Je příznačné, že Kierkegaard užívá termín *svævende* i v souvislosti s vlastní činností v *Umožnění*². Stejně jako se tedy Sókratés s ironickým úsměvem ve tváři vznáší jak nad svými žáky, tak nad vši realitou, takže se nebojí ani smrti a být odsouzen rozdílem pouhých tří hlasů mu připadá komické, právě tak se Kierkegaard vznáší nad textem *Umožnění* a lze si jej představit, jak se usmívá při vědomí toho, že ironii pro jednu nechává mluvit.

Nechává-li Kierkegaard v *Umožnění* ironii mluvit, v jakém smyslu lze *Umožnění* nazvat ironickým? Domnívám se, že ironický charakter *Umožnění* spočívá v tom, že tento text ztělesňuje některé rysy pro ironii typické: mnohoznačnost, hravost, distanci – a naopak neztělesňuje rysy ironii protikladné, ač by jejich užití v případě akademického

¹ Sókratova osobnost „musela být vytyšitelná právě v mystickém vznášení se nad pestrou rozmanitostí bujněho athénskému života“ (SKS 1, 78); rozmanitost skutečnosti je „ironikovým živlem, na druhou stranu je ale jeho chůze skutečností vznášivá a éterická“ (SKS 1, 179); nad svými žáky se „neustále volně vznáší“ (SKS 1, 196); ať Sókratés sedí v koši či hledí do sebe, „v obou případech se vznáší. A právě toto *vznášení* je krajně výstižné“ (SKS 1, 202).

² „Proto jsem na více místech udržoval své chápání nepodložené [*svævende*]“ (SKS 1, 177); „toto konečné pojetí se nad každým výzkumem vznášelo [*har oversvævet*] ...“ (SKS 1, 206).

pojednání bylo na místě: logické vedení důkazu, věcná argumentace, nepředpojatý přístup k primárním zdrojům atd. Styl *Umožnění* před námi povstává z mořské hladiny jako Kolos rhodský, upoutává na sebe pozornost a jako by svou vlastní přítomností říkal: je-li předmětem a východiskem ironie, jejíž základní charakteristikou je mnohoznačnost, pak přímočarý popis představuje do jisté míry nepochopení či – chceme-li to formulovat co možná nejdiplomatičtěji – přinejmenším *není vhodný*. Jinými slovy: má-li ironie dostat možnost mluvit, je třeba použít přiměřené prostředky. A ještě jinak: není-li ironie „pojem“ v klasickém smyslu slova, nelze ji zřejmě zachytit ani definicí ani jinou formou vědeckého diskurzu.

Pochopíme-li text *Umožnění* takto, nutně se změní i náš přístup k němu. Uvedu některé důsledky tohoto chápání *Umožnění*.

Zaprvé: nebude možné smysluplně k textu přistoupit z ryze logického hlediska, neboť to se s ním bude v některých podstatných bodech míjet. Kierkegaardův výklad si lze představit spíše jako *obraz* – tzn. jako plochu přinejmenším dvojrozměrnou, ne-li vyloženě trojrozměrnou, plastickou – než jako lineární, tzn. jednorozměrnou, argumentaci. Je-li Kierkegaardův výklad plochou, nelze jej popsat lineárně. Neskládá-li se z diskrétních součástí, není možné jej rozkouskovat a probrat bod po bodu.

Zadruhé: nebude možné číst text doslovně a fakt, že pokus dohledat ke každé jeho jazykové výpovědi příslušný pojmový obsah selhává, nebude jednak nijak překvapivý, ale především nebude představovat žádný problém. Neboť text literární, na rozdíl od textu vědeckého, je svazován jen naprostým minimem očekávání ohledně kvality argumentace, transparentnosti, důslednosti apod.

Zatřetí: nebude možné vyloučit domněnku, že ta či ona věta není napsána za účelem sdělovat, nýbrž za účelem upozornit na sebe samu a svoji podobu, za níž se v duchu ironie nemusí skrývat obsah, nýbrž například pouhé nic, prázdnota. Tento extrémní případ má i bezpočet jemnějších odrůd, v nichž rétorika může například zakrývat pouze zdánlivost argumentace – právě s těmito odrůdami se v předchozích kapitolách potýkala postava B.

Tyto úvahy nad stylem *Umožnění* mne vedou k závěru, že zejména v případě tohoto textu (a troufám si říci, že do značné míry také v ostatních částech *Pojmu ironie*), je základní komunikační intence – totiž interpretovat Sókratovo ironické stanovisko – provázena vedlejšími záměry, z nichž tím hlavním je právě ztělesnění pro ironii

typických rysů a ironická potřeba distancovat se od vlastního sdělení. Jsem přesvědčena, že *textovou hru* a hravý, svobodomyšlný styl v *Umožnění*, který příležitostně téměř hraničí s jazykovým manýrismem, nelze chápat reduktivně jako pouhý výraz autorovy literární exhibice, nýbrž že jeho podstatu je vhodné a přiměřené hledat hlouběji: že jej lze chápat jako literární ztvárnění některých vlastností samotné ironie, jako její literární odraz.

4 Vyhodnocení získaných poznatků

Rozhovor fiktivních postav A a B ukázal, že Kierkegaard se akademického způsobu pojednávání témat rozhodně nedrží a že v jeho výkladu lze nalézt nejrůznější drobné i závažnější prohřešky proti seriózní vědecké práci, tak jak je tradičně chápána.

Takové závěry ohledně realizace záměru, který Kierkegaard deklaroval na začátku práce, ovšem přivádějí pozornost jednak k tomuto záměru samému – nutí nás přehodnotit jej ve světle realizace, s níž jsme se v minulé kapitole seznámili – a jednak přivádějí pozornost k metodě, která takovou realizaci umožnila.

Kapitola 4.1 bude kritickým vyhodnocením avizovaného záměru *Umožnění*, kapitola 4.2 vyhodnocením Kierkegaardovy praktické realizace tohoto jeho záměru a místem, kde poukážu na způsob, jakým *Umožnění* zachycuje ironii. V kapitole 4.3 následně provedu několik obecnějších úvah nad závěry, k nimž dospěly předchozí úseky, a své místo tu najde také drobná retrospektiva.

4.1 Interpretace Platóna jako myšlenkový experiment: vytvoření volného prostoru

Kierkegaardovu interpretaci Platóna lze asi nejlépe označit za myšlenkový experiment. Jeho východiskem je porozumění ironii jakožto negativitě, které stojí v jádru rozlišení mezi Platónovými dvěma Sókraty, historickým a fiktivním. Na základě tohoto rozlišení může Kierkegaard vše, co je negativní, připsat Sókratovi, a vše, co je pozitivní, může z obrazu historického Sókrata vyloučit jako přídavek Platónův.

Cílem experimentu je ověřit, zda Sókrata Platónových dialogů lze číst ryze negativně, čili ukázat interpretaci Sókratovy ironie coby negativity jako možnou.¹ Ze své podstaty sice takový experiment nemůže tezi, že historický Sókratés je ryze negativní, potvrdit, ale může ji nevyvrátit, a v tomto případě ji nevyvrací. Pojednávané primární texty negativně číst *lze*, záleží však na subjektivním postoji každého čtenáře, do jaké míry takovou interpretaci přijme za svou, a není způsob, jakým by text *Umožnění* mohl pochybujícího čtenáře *přesvědčit*. Teze zůstává *možná*, a právě o to

¹ Pojetí ironie jakožto negativity není kupodivu v *Umožnění* výsledkem interpretace primárních textů, třebaže to tak může vypadat, nýbrž stojí již na počátku jako východisko a předpoklad této interpretace.

Kierkegaard – soudě podle jím deklarovaného záměru – usiloval. Posuzováno v kontextu celkové záměru *Pojmu ironie* tedy *Umožnění* svůj úkol splnilo.

Zároveň je ale zřejmé, že experiment je velmi precizně navržen tak, aby byl prakticky nenapadnutelný. Dokud je východiskem rozlišení historického a skutečného Sókrata interpretační schéma stojící na porozumění ironii jakožto negativitě, experiment pochopitelně ani nemůže dopadnout jinak, než připsáním negativity historickému Sókratovi a pozitivitu fiktivnímu Sókratovi. Kierkegaard položil metodické základy k tomuto přístupu již v *Úvodu* a nyní, při interpretaci Platóna, pouze velmi zručně aplikuje přístup zde formulovaný: východiskem zkoumání má být fenomén a pojem se má ukázat teprve „jako vznikající z fenoménu“ (*SKS* 1, 71). Kierkegaardovi pak stačí za základní fenomén Sókratovy osobnosti stanovit fenomén jeho negativity – a na jeho základě, čili prostřednictvím interpretačního schématu *ironie = negativita*, je schopen rozvinout celou interpretaci Sókrata jako ryze negativního.

Tento přístup obléká Kierkegarda do neprůstřelné vesty, zajišťuje mu velice stabilní pozici a připomíná jakousi metafyzickou střílnu, z níž je možno takřkajíc rozmetat nepřítele v podobě alternativních pojetí Sókrata. Kierkegaard totiž může svoji interpretaci libovolně upravovat a veškerá argumentace usilující zpochybnit ji se nutně ukáže jako lichá: alternativní pojetí lze kdykoli odrazit s tím, že jde o jednostrannou filosofickou abstrakci neodpovídající fenoménu, a fenomén, na jehož základě by se někdo pokusil Kierkegaardovu pozici zpochybnit, lze zrovna tak sestřelit s tím, že není relevantní, jelikož nezapadá do předem daného horizontu porozumění. Kierkegaardovo interpretační schéma skýtá *de facto* možnost diferencovat a následně hierarchizovat fenomény a umožňuje Kierkegaardovi jejich selekci podle kritéria „přispívá k mému chápání či nepřispívá“. Kierkegaard je tak schopen systematicky budovat a upevňovat svoji interpretaci, bez rizika, že by jeho projekt mohl být reálně napaden, či dokonce vyvrácen.

Tuto suverenitu a nenapadnutelnost ilustruje také skutečnost, že Kierkegaard během své interpretační činnosti ignoruje – až na několik výjimek – veškeré pasáže textu, které se zdají naznačovat, že Sókratés nějakou pozitivní nauku má. Takové pasáže Kierkegaardovi pochopitelně za argumentaci vůbec nestojí, jelikož jeho metodické zázemí mu dovoluje vyloučit je jako fenomény nízké důležitosti, nerelevantní, náležející Platónovi.

Pokud se tedy s Kierkegaardovou interpretací Platónova Sókrata ztotožňujeme, pak pro nás skutečně *fenomén zůstává neporušen a pojem se ukazuje jako vznikající z fenoménu*. Pokud s ní nesouhlasíme a důkladněji zkoumáme způsob, jakým k ní dospěl, získáme dojem, že zde dochází – eufemisticky řečeno – *k drobné manipulaci*.

Faktem však zůstává, že žádný argument nebude schopen interpretaci, jež z výše popsaného zacházení s fenomény vzejde, vyvrátit, a naopak ona sama bude schopna vyvracet interpretace konkurenční. Shrnuje-li pak Kierkegaard v závěru *Ospravedlňující* [už tento přívlastek vyznívá ironicky] *retrospektivy* výsledky, jichž dosáhl, těmito slovy:

... tím vším jsem se však zatím nedostal dál než k možnosti; neboť třebaže by toto navržené objasnění dovedlo smířit znesvářené strany, nijak z toho ještě neplyne, že je proto absolutně správné. Kdyby je naopak smířit nedovedlo, pak by bylo nemožné, aby bylo správné. Teď to však možné je (SKS 1, 205),

pak je, domnívám se, zřejmé, že si touto větou se čtenářem hraje jako kočka s myší. Pakliže neexistuje způsob, jakým by jeho objasnění mohlo být vyvráceno, pak libovat si nad tím, že se ukázalo jako možné, je jako radovat se z toho, že jsme po zdoluhavém a náročném zkoumání krychle, o níž už z definice víme, že má všechny strany stejně dlouhé, dospěli k tomu, že skutečně všechny strany stejně dlouhé má.

Dokonce i Kierkegaard si je vědom toho, že postup jeho zkoumání není zcela samozřejmý, a považuje za potřebné jej ospravedlnit:

toto konečné chápání se nad každým výzkumem vznášelo jako pouhá možnost; každý výsledek byl jednotou reciprocity, na jejímž základě se toto konečné chápání cítilo být přitahováno tím, co mělo objasnit, a to, co mělo být objasněno, bylo přitahováno k němu. ... Myslím, že každý nepředpojatý čtenář ocení tuto předvídavost z mé strany, třebaže se tím forma mého pojednání poněkud odchýlila od běžné a *v tolika ohledech prospěšné vědecké metody* (SKS 1, 206 [moje kurzíva]).

Způsob, jakým to provede, je však spíše zlehčující než ospravedlňující, a to opět nahrává mé interpretaci: Kierkegaardova pozice je tak silná a tak dobře zajištěna, že si autor může dovolit jak ironii vůči „vědecké metodě“ tak vůči „ospravedlnění“, které vlastně neospravedlňuje. Zdá se, že si Kierkegaard svým důvtipným metodickým

přístupem dokázal v *Umožnění* zajistit prostor, v němž je jeho činnost zaprvé metodicky *ospravedlnitelná*¹ a zadruhé *nenapadnutelná*.²

4.2 Využití volného prostoru: ironie hovoří

Pokud se B ve svých analýzách nemýlí, vyskytují se v Kierkegaardově interpretaci Platóna tyto prohřešky proti vědeckému úzu:

1. *pseudoargumentace*

Zdůvodnění: v nejedné pasáži se argumentuje nikoli za účelem dosáhnout relevantních závěrů, nýbrž z jiných důvodů, například za účelem prostého řečnění (redundance argumentace), manipulace (argumentace z ironie), zmatení (nesrozumitelnost argumentace, *circulus vitiosus*), ironizování (zdůvodňování, jež vposled nic nezdůvodňuje, např. užívání důvodových spojek v případech, kde fakticky nic zdůvodňováno není), subjektivizace (argumentace názorem).

2. *zaměnitelnost pojmů*

Zdůvodnění: pojmům neodpovídá obsah (nejsilnějším argumentem podporujícím toto stanovisko je zaměnitelnost pojmů *sókratovská ironie* a *platónská ironie* v *Ospravedlňující retrospektivě*), podobnou nestálost vykazuje též úzus pojmů *ironie* a *negativita*.

3. *literárnost*

Zdůvodnění: soubor jevů, které jsem shrnula pod název *textová hra*, autorova hravost, nadhled a ironická distance. Pod tento bod spadá také Kierkegaardova tendence *inscenovat* jak své hrdiny (*Umožnění* pracuje s několika pojetími Platóna, jež jsou

¹ Umožňuje pojetí, jež bude ve zbytku spisu zužitkováno. Ospravedlnitelná je Kierkegaardova činnost i přesto, že autor pracuje s nedokázaným a nevysvětleným interpretačním schématem: jeho práce nijak neukázala, proč je ironii třeba spojovat s negativním výsledkem, a naopak, proč je negativní výsledky třeba považovat za důkaz ironického charakteru textu.

² Jsem přesvědčena, že právě tyto charakteristiky Kierkegaardovy činnosti v *Umožnění* dávají autorovi jistotu, která se tak zřetelně odráží v jeho stylistickém projevu. Tato suverenita projevu nezůstala nepovšimnuta ani některými interprety. R. Poole například píše: „There is a sprightliness of tone, a straightforwardness of approach, a breezy assumption of professional solidarity... There is an assumption of equality between writer and reader. There may even be a slight suggestion of the writer's superiority.“ Op. cit., s. 48.

vzájemně neslučitelná), tak sám sebe (autor prostřednictvím drobných zmínek vytváří fiktivní prostředí, v němž diskutuje, s nímž polemizuje, před nímž se obhazuje).

V rámci Kierkegaardovy metody interpretace Platónových textů je jako interpretační schéma stanoveno pojetí ironie coby negativity. Úkolem interpreta pak je odlišit v jednotlivých dialozích Sókrata skutečného od Platónova básnění, k čemuž má sloužit právě interpretační schéma. Toto schéma je pochopitelné, jednoduché, praktické.

Je ale zarážející, že autor k vlastní interpretaci nepřistoupil pochopitelně, jednoduše a prakticky, nýbrž že v ní nezřídka najdeme pseudoargumentaci, svévolné zacházení s pojmy a literárnost nepřiměřenou akademickému pojednání. Buď můžeme tento způsob pojednávání problematiky odmítnout jako nepřiměřený a zejména jako nespolehlivý, nebo mu musíme připsat jiný smysl, než jaký se na první pohled nabízí. B by volil první variantu. Druhou variantu by bezpochyby volil A a já se s ním v této věci ztotožňuji.

Nesoulad mezi záměrem a jeho realizací je skutečně natolik nápadný, že považuji za vyloučené, že by byla nahodilá. Není-li, je třeba nalézt pro ni vysvětlení.

Navrhuji chápat nesoulad mezi záměrem a jeho provedením jako Kierkegaardovu specifickou odpověď na problém zobrazení skřítku s kloboukem, jenž ho činí neviditelným. Metoda vytváří prostor nenapadnutelnosti, v němž je svoboda interpreta neomezená, a Kierkegaard tento prostor využívá k tomu, aby vytvořil prostředí, v němž se ironie objeví: přizpůsobením stylu a rozvrácením klasických argumentačních vzorců a předpokladů dává svému akademickému pojednání novou dimenzi: vytváří text, který se navenek staví jako vážně míněná argumentační jednotka, ale který zároveň svými vnitřními diskrepancemi ukazuje, že v tomto smyslu vážně míněn být nemůže. Tímto způsobem vytváří Kierkegaard nesoulad vnějšího a vnitřního, inscenuje před námi, jak onen skřítek pod svým kloboukem mizí, zachycuje ironii.

Kierkegaardův text je ironický také v tom, že ono téměř nadlidské interpretační úsilí celého textu nevede dál než k výsledkům, které *de facto* jsou – díky interpretačnímu schématu – známy už předem. Zachycení podstaty ironie lze spatřovat také v tom, že text *Umožnění* ztělesňuje mnohé rysy ironii vlastní (dvojtvářnost, hravost, přetvářku a manipulaci) a neztělesňuje – ač v případě akademického pojednání by to bylo na místě – některé rysy, jež jsou s podstatou ironie v rozporu (důslednost, logický kalkul, transparentnost a přímočarost).

Znázornění skřítky mizejícího pod kloboukem neviditelnosti, čili zachycení ironie je vzhledem k metodě, která je vystavěna tak, aby to vše umožnila, a vzhledem k rozsahu *Umožnění*, který nabyl natolik, aby dal ironii dostatek prostoru projevit se, třeba považovat za významný aspekt *Umožnění*, ne-li přímo za jeden z jeho záměrů. Tím nijak nepopírám ani nezpochybňuji význam, který má vlastní interpretace Sókrata jakožto negativního nihilisty pro ostatní části spisu, bráním se však takovému čtení, které redukuje záměr *Umožnění* právě a pouze na tuto interpretaci.

Na podporu mého návrhu lze připomenout fakt neproporčnosti, již je třeba konstatovat mezi rozsahem *Umožnění* a ostatního textu: *Umožnění* zabírá bez několika stran polovinu celého spisu.¹

Dalším argumentem na podporu mého návrhu je úvaha vycházející z vlastností metody kombinovaného odhadu. Nabízejí se tři otázky. Zaprvé, zda to, co Kierkegaard tvrdí, lze vyvrátit. Zadruhé, zda to lze dokázat. A zatřetí, zda lze jeho metodu *používat*. Tato třetí otázka se táže zejména po možnosti smysluplné a přínosné aplikace této metody i na jiné případy. Úvaha předešlé kapitoly ukázala, že odpověď na první dvě otázky je záporná. Domnívám se, že nejiná je i odpověď na otázku třetí.

Pak se ovšem vnucuje otázka: jak lze brát vážně výsledky aplikace metody, která vlastně není smysluplně použitelná? V jakémkoli jiném případě než u *Pojmu ironie* je to jen těžko představitelné. V případě *Pojmu ironie* je však situace jiná, jelikož metoda kombinovaného odhadu je zde použita pouze v rámci *Umožnění*, a vzhledem k jeho podstatě, tedy otázce po možnosti, je sama aplikace metody do značné míry redundantní.

Z formálního hlediska se kroky klíčové pro zbytek spisu odehrají teprve v kapitolách *Uskutečnění tohoto chápání* a *Toto chápání se stává nutným*: lze si představit, že by obsahem kapitoly *Umožnění tohoto chápání* byla jediná věta, která by mohla znít přibližně takto: „Uvažujme jako možnost, že stanoviskem historického Sókrata byla ironie, a to ironie pochopená coby negativita“. Z hlediska logické výstavby argumentace a z hlediska dalšího postupu spisu by takový začátek byl zcela rovnocenný stosedmatřiceti stranám skutečného *Umožnění*. Jestliže však *Umožnění* má takový rozsah, pak ne náhodou, a kromě momentu čistě estetického a momentu kontempace,

¹ Tato neproporčnost je tak zjevná, že jednoho z posuzovatelů *Pojmu ironie*, děkana fakulty F. C. Sibberna přiměla napsat do posudku, že název práce by nepochybně měl být změněn na *Sókratés coby ironik s příspěvním k vývoji pojmu ironie vůbec, zejména se zřetelem k nejnovější době* („Sokrates som Ironiker med Bidrag til en Udvikling af Begrebet Ironie overhovedet, især med Hensyn til den nyeste Tid“), SKS K1, 134.

který Kierkegaard zejména zdůrazňuje,¹ umožňuje právě tento rozsah rozehrát momenty, které jsem již identifikovala: pseudoargumentaci, zaměnitelnost pojmů a literárnost, jinými slovy, umožňuje Kierkegaardovi rozehrát *hru na sledování klobouku neviditelnosti*, v níž lze spatřit ironii, umožňuje mu ironii předvést.

V kapitole 3.3.3 jsem načrtla analogii mezi Sókratovým distancujícím se vznášením nad svými žáky a Kierkegaardovým ironickým vznášením se nad textem *Umožnění*. Nyní se ukazuje, že obdobnou analogii lze nalézt v souvislosti s Kierkegaardovou *hrou na sledování klobouku neviditelnosti*. Kierkegaard píše: „Sókratés mohl být skrze slova jediné nepochopen a oživující byl pouze prostřednictvím negativity“ (SKS 1, 76). Je pozoruhodné, že totéž platí do značné míry i o Kierkegaardově činnosti v *Umožnění*: brát jeho argumentaci doslovně mnohdy znamená nepochopit jej a jeho text je často oživující právě ve chvíli, kdy rezignujeme na hledání pozitivního sdělení. Neboť opustíme-li rovinu, na níž předpokládáme seriózní vážně míněnou argumentaci, a povzneseme-li se nad text dostatečně vysoko, uvidíme, jak ironie tu a tam vystrkuje svoji nezbednou hlavu.

Hra na sledování klobouku neviditelnosti je podle mého názoru dostatečně jasnou indicií naznačující, že *i tuto perspektivu* měl Kierkegaard na mysli, když *Umožnění* psal. Nade vše jasně a navíc s kouskem vtípu to ilustruje jeho deníkový záznam, *Pap. III B 3*: „A pokud by to [to, že ironii pro jednu necháme mluvit] někdo považoval za šílenství, pak odpovím se Sókratem (Faidros 244a): „kdyby totiž tomu bylo jednoduše tak, že šílenost je něco zlého, byl by ten důvod správný; ve skutečnosti však se nám dostává působením šílenosti největších dober, je-li ovšem dávana darem božím“. A pokud lze zejména v prvním dílu pojednání nalézt něco, na co člověk obykle ve vědeckých spisech nenarazí, pak nechť mi čtenář odpustí mé veselí, jakož i to, že abych si od toho utrpení ulevil, občas si při práci zpívám.“²

¹ Srv. SKS 1, 206.

² „og skulde det synes Een og Anden at det er Afsindighed, saa vil jeg svare med Sok. (Phædrus § 244 A.): *ei men gar ên haploun to manian kakon einai, kalôs an elegeto: nun de ta megista tôn agathôn hêmin gignetai dia manias, theiai mentoi dosei didomenês.* og skulde der især i den første Deel af Afhandlingen findes et Noget, man ellers ikke pleier at støde paa i videnskabelige Skrifter, saa maa Læseren tilgive mig min Munterhed, samt, at jeg for at lette mig Besværligheden undertiden synger til mit Arbeide.”

4.3 Retrospektiva

Je zřejmé, že toto čtení pointy *Umožnění*, byť koherentní a bezrozporné, není v žádném případě samozřejmé. Připouštím i to, že jeho pravdivost – tedy to, zda odpovídá skutečnému záměru, který měl s *Umožněním* historický Kierkegaard – nelze pozitivně dokázat. Domnívám se ale, že mnou navrhované chápání *Umožnění* svoji relevanci a oprávněnost ukazuje negativně, to znamená prostřednictvím úvahy nad jeho interpretačním potenciálem, která ukáže, že jiná čtení jsou méně přínosná.

Za nejsilnější stránku mnou navrhovaného výkladu považuji jeho schopnost vysvětlit a zdůvodnit nesoulad mezi deklarovaným záměrem *Umožnění*, jehož formulace vybízí ke střídmému řešení, a jeho provedením, jehož epická šíře skýtá mnohem víc než to a téměř ožívá vlastním, neakademickým životem. Nikdo ze zastánců hegelovské interpretace *Umožnění* nepřišel, pokud je mi známo, s alternativním vysvětlením této skutečnosti, která tak navzdory své nápadnosti zůstává opomíjena.

Další stránkou mého řešení, již považuji za velmi přínosnou pro četbu celého *Pojmu ironie*, je jeho schopnost relativizovat sdělení, s nimiž jsme při četbě Kierkegaardova textu konfrontováni. I v moderním kierkegaardovském bádání se stále lze setkat s argumenty typu „Kierkegaard přece píše, že ..., a proto já [interpret] mám pravdu“. Nepopírám, že mnohdy je třeba držet se přesného znění textu, zároveň je ale třeba pochopit, že v případě autora tak fixovaného na *nepřímou výpověď*, jako je Kierkegaard, to nemusí vždy být přínosné a mnohdy to dokonce může umocnit zmatení a prohloubit zatemnění. Jestliže v některých případech předává Kierkegaard své myšlenky formou nepřímého sdělení, je přinejmenším riskantní převádět sdělení do prvoplánově transparentní podoby.

Součástí mnou navrhovaného čtení *Umožnění* je bourání absolutní platnosti nevyřčeného předpokladu akademické poctivosti, předpokladu, že co je psáno, to je dáno, který v případě nejednoho Kierkegaardova spisu, počínaje – jak jsem ukázala – *Pojmem ironie*, jednoduše neplatí či přinejmenším neplatí plošně. *Umožnění* je ukázkovým příkladem: ne vše, co je postaveno jako argument, je jím i ve skutečnosti, a nemálo z toho, co je postaveno jako pozitivní sdělení, skrývá ve skutečnosti prázdnotu.

Moje interpretace *Umožnění* implicitně poukazuje na to, že ne každé Kierkegaardovo sdělení je sdělitelné přímo, ne každé jeho sdělení je citovatelné. Mohu

to říci také takto: je-li smysl ukryt *mezi řádky*, pak byt' citujeme jednotlivé řádky sebedpřesněji, smyslu se nepřiblížíme ani o píď.

Poselství *Umožnění* – vedle toho prvoplánového, kterým je chápání Sókrata jako negativního ironika – k nám z *Pojmu ironie* mnohdy promlouvá *pianissimo* a zacházíme-li s textem jako vládce, jenž výhruzně řinčí ostruhami, abych použila Kierkegaardovo přirovnání z *Úvodu* (SKS 1, 71), pokusíme-li se text rozkouskovat do jednotlivých výpovědí a šlapat mu na paty v touze po konečném a jednoznačném objasnění, vytratí se jeho pointa stejně snadno, jako se vytratí nejtišší, a přesto nejpůsobivější tóny Schubertovy *Sonáty v B dur*, pokusíme-li se přehrát ji jako velkolepé koncertní číslo.

5 Závěr k první části

Úkolem této části práce bylo zachytit a popsat, jak se Kierkegaard vypořádal s tendencí ironie unikat vědecké analýze, jak se mu podařilo ve svém textu zachytit ironii, čili vlastně jak znázornil skřítku s kloboukem, jenž ho činí neviditelným.

V *Umožnění* si Kierkegaard vzal za cíl dobrat se podstaty historického Sókrata, jehož stanoviskem je právě ironie. Kierkegaardovou metodou je metoda kombinovaného odhadu, jež mu má umožnit dobrat se podstaty Sókratovy ironie prostřednictvím textů, jež o Sókratovi napsali jeho současníci – a v této části jsem se zaměřila na Kierkegaardovu interpretaci Platóna.

Základem Kierkegaardovy interpretace Platónových textů je interpretační schéma založené na porozumění ironii jakožto negativitě. Předpoklad epistemologické priority fenoménu před pojmem umožňuje Kierkegaardovi – jakmile za základní fenomén vyhlásí fenomén Sókratovy negativity – připsat ve svém výkladu vše negativní historickému Sókratovi a vše pozitivní Platónovi; to pak Kierkegaard provádí pod rouškou kontempace nad jednotlivými Platónovými dialogy. Kierkegaardovým závěrem je pak – podle očekávání – to, že stanoviskem historického Sókrata je ironie, nyní ovšem pochopená právě jakožto negativita, jinými slovy, že negativitu lze považovat za podstatu historického Sókrata.

Metoda je formulována natolik důvtipně, že si Kierkegaard jejím prostřednictvím dokázal vytvořit v *Umožnění* pole působnosti, v jehož rámci je jeho činnost – interpretace jednotlivých dialogů – ospravedlnitelná a zároveň nenapadnutelná. Využívaje této metodické nenapadnutelnosti pak – jak se názorně a snad i s trochou vtipu pokusil ukázat fiktivní rozhovor postav A a B – dává Kierkegaard v *Umožnění* prostor své výřečnosti, text je výrazně literární a minimálně akademický, o čemž svědčí zejména frekventovaný výskyt pseudoargumentace a neméně fakt vzájemné zaměnitelnosti pojmů, včetně těch nejdůležitějších: pojmu *ironie* a pojmu *negativita*.

Tuto Kierkegaardovu praxi, kterou jsem nazvala *hrou na sledování klobouku neviditelnosti*, navrhuji chápat jako specifickou odpověď na problém zobrazení skřítky s kloboukem, jenž ho činí neviditelným. Kierkegaard vytváří jejím prostřednictvím nesoulad mezi vnějším, formálním aspektem textu (zdánlivě seriózním vědeckým

záměrem), a vnitřním, obsahovým aspektem textu (vyloženě literární realizací tohoto záměru, nerespektující základní pravidla vědecké práce). Tento zřejmý nesoulad navrhuji chápat jako způsob *znázornění ironie*: Kierkegaard prostřednictvím textu *Umožnění* inscenuje, jak onen skřítek pod svým kloboukem mizí.

Skutečnost, že v textu odvádí pozornost k podřadnostem, hnidopišsky a se zalíbením se jimi probírá, zdánlivě se omezuje pouze na ně, avšak že zároveň nechá ironii vystoupit z textu tak, jako silueta Napoleona vystupuje z obrysů stromů a linií pozadí – tato skutečnost mne nepřesvědčila ani tak o dvojtvářnosti ironie, jako spíše o dvojtvářnosti samotného autora.

Vedle prvoplánového záměru *Umožnění*, tj. ukázání, že Sókrata lze číst negativně, je tu tedy patrný i záměr vedlejší: *Umožnění* ukázalo nejenom to, že Sókrata lze číst negativně, ale tím, že odráží povahu ironie a v jistém smyslu je samo se sebou v nesouladu, ukazuje také to, že jeho autor je ironik.

Způsob, jakým Kierkegaard v *Umožnění* ironii předvedl, naznačuje několik závažných skutečností: jednak to, že se ironie podle Kierkegaardova mínění s vědeckým popisem a diskurzem podstatně vylučuje, jednak také to, že ji vlastně nelze chápat jako pojem. Ironie, alespoň v *Umožnění*, je prezentována jako pozice a lze předpokládat, že Kierkegaard *Umožnění* právě z této pozice napsal. Neprovedl analytické zkoumání „pojmu“, které by do značné míry muselo představovat nepochopení, nýbrž exemplifikoval ironii *sub specie ironiae*: stejně jako hraní bez pravidel lze nejuvýstižněji ukázat nikoli popisem, nýbrž hrou bez pravidel, tak skřítko s kloboukem, jenž ho činí neviditelným, lze nejnázorněji ukázat tak, že předvedeme, jak pod ním mizí.

Důvodně se domnívám, že z četby *Umožnění* si spíše než to, že Sókrata lze číst jako nihilistu, je třeba odnést poznání, že Kierkegaard je do značné míry napodobitelem Sókrata v tom smyslu, že co je podstatné, nesděluje přímo. Číst jeho texty přímočaře, brát například jeho argumentaci doslovně, neznamená nutně pochopit jejich smysl.

V případě *Umožnění* je na místě předpokládat hlubší roviny sdělení, která není zachytitelná z jednotlivých faktických sdělení textu, nýbrž spíše se nalézají *mezi řádky*. Rovina *nepřímého sdělení* je v *Umožnění* úzce spojena se stylem pojednání: nelze striktně oddělovat formu a obsah, skutečný záměr a jeho provedení, nýbrž je na místě předpokládat, že právě ono *jak se sděluje* tvoří klíčovou součást vlastní výpovědi o onom *co se sděluje*.

II. část. Překlad textu

6 Úvod do druhé části

V této části práce prezentuji český překlad Úvodu a kapitoly *Umožnění tohoto chápání*, tedy přibližně první poloviny *Pojmu ironie*; zároveň je zde k nahlédnutí stručný slovník pojmů. Tento překlad vznikl během mého pobytu ve výzkumném ústavu Søren Kierkegaard Forskningscenteret při Kodaňské univerzitě v období října 2007 až března 2008. Jedná se o překlad autorský a v případě češtiny o prvopřeklad. Z titulu překladatelky si dovoluji požádat, aby tento překlad nebyl bez mého souhlasu kopírován ani jinak zpracováván datovými technologiemi.

Překládám z dánského originálu *Om Begrebet Ironi*, vydaného v kritickém vydání *Søren Kierkegaards Skrifter 1: Af en endnu Levendes Papirer, Om Begrebet Ironi* (ed. Niels Jørgen Cappelørn et al.), Gads Forlag & Søren Kierkegaard Forskningscenteret, København, 1997. Při překladu jsem konzultovala dva překlady anglické a překlad španělský:

- *The Concept of Irony*, New York, 1965, přeložil Lee M. Capel.

- *The Concept of Irony*, Princeton, 1992, přeložil Howard V. Hong a Edna H. Hongová.

- *Sobre el concepto de ironía* (v: *Escritos de Søren Kierkegaard 1*), Madrid, 2000, přeložil Darío González.

Cizojazyčné texty ponechávám v originále, v hranaté závorce následuje český překlad. Překlady z němčiny, latiny, francouzštiny a italštiny vycházejí z překladu dánského v SKS K1 s přihlédnutím k překladům anglickým a k překladu španělskému. Překlady z řečtiny vycházejí z příslušných českých překladů. V případě Xenofónových spisů cituji z: *Vzpomínky na Sókrata*, Svoboda, Praha, 1972, přeložil Václav Bahník, v případě Platónových spisů cituji z: *Platónovy spisy*, sv. I-V, Oikoymenh, Praha, 2003, přeložil František Novotný, a v případě Aristofanových *Oblaků* cituji z: *Oblaky*, Rezek, Praha, 1996, přeložil Jan Šprincl.

Odkazy k citovaným paragrafům spisů Xenofónových, Platónových a Aristofanových uvádím v hranatých závorkách. V překladatelsky komplikovaných případech uvádím pro větší přesnost v hranaté závorce příslušný termín dánský.

V překladu převážně respektuji formální podobu dánského originálu, tzn. kurzívy, tučný tisk, typy fontu, příležitostné zkracování vlastních jmen apod. Oproti

originálu však píše kurzívou také všechny názvy literárních děl a německé termíny a příležitostně ji užívám i tehdy, vyžaduje-li to srozumitelnost (takové užití kurzívy ovšem označuji v hranaté závorce).

Do překladu jsem vložila čísla stran podle vydání *SKS 1*.

S uvedením do překladové části mé diplomové práce jsem nyní hotova a na závěr bych si pouze laskavě dovolila požádat čtenáře, aby, pokud mu text místy bude připadat komplikovaný či snad dokonce překračující hranici srozumitelnosti, nesvaloval vinu jen na mne.

7 Slovník

Slovník obsahuje termíny, které mají pro text klíčový význam, které se v textu tematicky opakují nebo jejichž překlad považuji za komplikovaný, a dále termíny, kterým se v minulosti dostalo od překladatelů vyznění velmi odlišného od toho, jaké jim svým překladem propůjčuji já. Slovník může částečně sloužit jako úvod do terminologie a má napomoci lepší orientaci při komparativním čtení.

Anskulse	(základní termín) náhled, (příležitostně) intuice
anskueliggjøre	(základní termín) znázornit, (příležitostně) objasnit, jevit se
anskueliggjørende	názorný
Anskueliggjørelse	znázornění
Begreb	pojem
Begrebs-Udvikling	pojmové vyvozování
Beregning	odhad, výpočet, propočítávání, propočet
besinde sig paa	uvědomit si
det Bestaaende	osvědčenost
Brydningsvinkel	refrakční úhel
det Dialektiske	dialektika
Existents	existence
fastholde	podržet, podržovat, držet (ve význ. "zachovat"), držet se (něčeho; přen.), zachytit, trvat (na něčem), chovat na paměti
Foredrag	přednáška, diskurz, řeč
foredrage	přednášet, přednést
Forestilling	představa
Forlængsel	tužba
Fremstilling	(základní termín) výklad, (příležitostně) líčení
Gjenstand	předmět
Græcitet	helénství
Hverkenhed (neologismus)	<i>ani tak, ani onak</i>
Ironi	ironie
det Ironiske	ironie
i og for sig	sám/sama/samo o sobě
Idee	idea
Intet	nicota
Intuition	intuice

Kjærlighed	láska
Klangfigur	Chladniho zvukový obrazec
levere	opatřit, předložit, vytvořit
Livsanskuelse	náhled na život
Længsel	touha
(det Længselsfulde)	stesk
mediere	mediovat
Mellemhverandre	pohyby a polohy
Mellemværende	sporný bod
Negativitet	negativita
det Negative	negativita
opfatte	pochopit, chápat, vnímat, znázornit, uvědomovat si, chopit se, pojmout
Opfattelse	(základní termín) chápání, (příležitostně) pochopení, vnímání, pojetí
opfattet	chápaný
ophæve	zrušit
phænomenologisk	jevový
det Phænomenologiske	jevová stránka
det Sofistiske	sofistika
Spørgsmaalsform	otázková metoda
Standpunkt	stanovisko
svæve	vznášet se, snášet se, proplouvat
holde/være svævende	být/udržovat nepodložen
Tilblivelse	zrod, vznikání
tilblivende	vznikající
Tilvær	bytí
Tilværelse	bytí
det Timelige	dočasnost
timelig	v čase
vorde	být
Vorden (odpovídá řeckému genesis)	dění
det Vordende	vznikající
Væren (odpovídá řeckému úsia)	jsoucnost, bytí
det Værende	jsoucí
være /at der er/	existovat
være til	existovat, být
Væsen	jsoucno

8 O Pojmu ironie: Úvod a Umožnění tohoto chápání

Kopírování a jakékoli jiné datové zpracování tohoto překladu jsou možné pouze s výslovným souhlasem překladatelky.

9 Závěr k druhé části

Pojem ironie a zejména jeho první díl lze prohlásit za překladatelsky nejnáročnější úsek celého *corpus kierkegaardianum*. Jazyk *Umožnění* je velmi komplikovaný na rovině syntaktické – patrný je například vliv latinské syntaxe, která, aplikována na jazyk dánský, vede na mnoha místech k tomu, že dánský text působí nejenom křečovitě a manýrovitě, ale že je srozumitelný jen s krajními obtížemi.

Náročný je však jazyk *Umožnění* také z hlediska stylistického – Kierkegaard napsal *Umožnění* v tzv. *kancellistilen*, tj. v „úřednickém stylu“, který se vyznačuje extrémně dlouhými souvětími s výrazně hypotaktickou větnou strukturou. Prioritou tohoto stylu je argumentace, důkaz, přesnost, zkratka vyčerpávající pojednání problematiky bez ohledu na to, jak spleťtá – a z hlediska čtenářského mohu říci nestravitelná – je výsledná podoba textu.

Na srozumitelnosti nepřidá Kierkegaardovu stylu v *Umožnění* ani fakt, že výřečnost, tak typická pro jeho pozdější díla, a extrémně bohatá slovní zásoba se v plné míře uplatňují již zde.

Navzdory těmto obtížnostem – a snad právě díky nim – jsem se však během procesu překládání *Umožnění*, neustále konfrontována se zmíněnou komplikovaností textu, nemálo naučila o samotném jeho autorovi. Podrobné studium dánského textu mi umožnilo pochopit, že Kierkegaard rozhodně nepatří k autorům, pro něž je text pouhým zábalovým aparátem myšlenky, pouhým jejím nositelem. Naopak, Kierkegaard volí slova nanejvýš promyšleně a jeho text mnohdy vyjadřuje více než to, co v něm fakticky stojí černé na bílém. V případě Kierkegaarda je na místě číst text *hledaje sdělení nepřímé*, a to platí v plné míře i o *Pojmu ironie*.

Závěr

Tato práce se zabývala ironií v textu *Umožnění tohoto chápání*, první kapitole prvního dílu Kierkegaardovy disertace *O pojmu ironie se stálým zřetelem k Sókratovi*.

V první části jsem navrhla ironickou interpretaci tohoto textu, popsala jsem a znázornila způsob, jakým zde Kierkegaard zachycuje ironii. Druhá část nabídla český překlad této pasáže. Překlad dává českému čtenáři možnost blíže se seznámit s Kierkegaardovým textem a *nahlédnout ironii vprostřed jejího působení*. Ironická interpretace textu v první části práce čtenáře upozorňuje na některé skutečnosti, které by snad při četbě Kierkegaardova textu mohl přehlédnout a do jisté míry také sama ukazuje, *jak ironie činí*.

Tyto dvě části mé diplomové práce lze chápat jako dvě strany téže mince.

Jak jsem již uvedla v závěru k první části této práce, podloženém podrobným zkoumáním *Umožnění*, jedním ze záměrů *Umožnění* je právě *znázornění ironie*; při četbě *Umožnění* je třeba předpokládat rovinu *nepřímého sdělení*. Závěr k druhé části práce, vycházející spíše z poznatků lingvistických či jinak spjatých s překladatelskou činností, konstatuje podobný poznatek, pouze z jiného úhlu pohledu: poznatek, že s přímým sdělením si v textu *Umožnění* nelze vystačit, že text vybízí k tomu být nahlížen jako *nositel sdělení nepřímého*.

Stejně jako je tedy jedna mince nositelem jediné hodnoty, tak i tato diplomová práce sděluje jediný význam: *Pojem ironie* je spis, v němž Kierkegaard užívá nepřímého sdělení a *Umožnění* je kapitola, která znázorňuje ironii.

Zda bude nepřímé sdělení pochopeno, to již záleží na čtenáři. Je mi líto energie, kterou již učenci více či méně bezúčelně vyplývali, když přítomnost nepřímého sdělení v *Pojmu ironie* přehlíželi, když brali doslovně, co bylo zamýšleno jako hra, když marně hledali smysl, který v textu není, když usilovali smířit rozpory, jež smíření nežádají.

Co možná nejdetailnější porozumění textu je v každém případě nutnou podmínkou pochopení nepřímého sdělení, byť musím připustit, že nikoli dostatečnou. Jsem přesvědčena, že je-li kvalitní český překlad prvním krokem na cestě k takovému pochopení, pak možnost být účasten, či účastna, procesu překládání je z tohoto pohledu ještě cennější. Přínos, který mi šestiměsíční práce na překladu předloženého úseku

Pojmu ironie dala, jsem se pokusila zúročit při práci na první, výkladové části této diplomové práce.

Sdělení Kierkegaardovy disertační práce *O pojmu ironie se stálým zřetelem k Sókratovi* – ať přímá či nepřímá – jsou relevantní nejen pro filosofická zkoumání týkající se subjektivity, ale také pro teorii komunikace a nejsou bez zajímavosti ani z pohledu čistě literárního či psychologického. Je však třeba zachovat si holistický pohled na věc, nepovýšit jednotlivé přístupy k textu na absolutně platná schémata aplikovatelná na všechny jeho části. Takový přístup nutně vede k nepochopení a jeho představitelé, byť by měli nejlepší úmysly ironii porozumět, nutně stanou na jejím pranýři.

Pojem ironie, který dodnes bývá mezi učenici opomíjen coby dílo mladistvé, psané ještě s akademickou vážností, a tudíž paradoxně *de facto nekierkegaardovské*, dělá ve skutečnosti svojí ironičností a nepřímým sdělením, které je v něm obsaženo, svému autorovi čest. Nezbyvá než věřit, že se ledový masiv mýtu obklopující tento subtilní Kierkegaardův text jednou prolomí a že se na *Pojem ironie* konečně začne pohlížet jako na plnohodnotné dílo svého autora. Doufám, že k odtání drobného dílu tohoto ledovce přispěla i tato práce.

Bibliografie

- Aristofanés, *Oblaky*, Rezek, Praha, 1996, přel. Jan Šprincl.
- Brandes, Georg, *Søren Kierkegaard, v: Samlede Skrifter II*, Gyldendalske Boghandels Forlag, København, 1899.
- Bøggild, Jacob, *Ironiens tænker: tænkningens ironi. Kierkegaard læst retorisk*, Museum Tusulanums Forlag, København, 2002.
- Capel, Lee M., “Historical Introduction“, v: překlad *The Concept of Irony*, Harper & Row, New York, 1965, s. 7-41.
- Crouter, Richard, “Schleiermacher: Revisiting Kierkegaard’s Relationship to Him“, v: *Kierkegaard and his German Contemporaries*, ed. Jon Stewart, edice *Kierkegaard Research: Sources, Reception, Resources*, Ashgate Publishing Ltd, Aldershot, Hampshire, 2007.
- Čapek, Josef, *Povídání o pejskovi a kočičce, jak spolu hospodařili a ještě o všelijakých jiných věcech*, Albatros, Praha, 1997.
- Garff, Joakim, *Den Søvnløse. Kierkegaard læst æstetisk / biografisk*, C.A. Reitzels Forlag, København, 1995.
– SAK. *Søren Aabye Kierkegaard. En biografi*, Gads Forlag, København, 2005.
- Gottlieb, Paula, “The Complexity of Socratic Irony: A Note on Professor Vlastos’ Account“, v: *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 42, No. 1 (1992), s. 278-279.
- Gordon, Jill, “Against Vlastos on Complex Irony“, v: *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 46, No. 1 (1996), s. 131-137.
- Griswold, Charles L., jr., *Irony in the Platonic Dialogues*, v: *Philosophy and Literature*, 29 (2002), s. 84-106.
- Grunnet, Sanne Elisa, *Ironi og subjektivitet. En studie over Søren Kierkegaards disputats Om Begrebet Ironi*, C.A. Reitzels Forlag, København, 1987.
- Helweg, Hans Fiedrich, “Hegelianismen i Danmark“, v: *Dansk Kirketidende*, sv. 10, č. 51 (1855), s. 830.
- Himmelstrup, Jens, *Søren Kierkegaards Opfattelse af Sokrates*, Arnold Busck, København, 1924.

- Kierkegaard, Søren, *Om Begrebet Ironi*, v: *Søren Kierkegaards Skrifter* 1, ed. Niels Jørgen Cappelørn et al., Gads Forlag, København, 1997.
- *Enten - Eller I*, v: *Søren Kierkegaards Skrifter* 2, ed. Niels Jørgen Cappelørn et al., Gads Forlag, København, 1997.
 - *Søren Kierkegaards Papirer III*, ed. P. A. Heiberg, V. Kuhr, E. Torsting, Gyldendal, København, 1968.
 - *The Concept of Irony*, New York, 1965, přel. Lee M. Capel.
 - *The Concept of Irony*, Princeton, 1992, přel. Howard V. Hong a Edna H. Hongová.
 - *Sobre el concepto de ironía*, v: *Escritos de Søren Kierkegaard* 1, Madrid, 2000, přel. Darío González.
- Lee, Min-Ho, *Socrate dans l'oeuvre de Kierkegaard* (disertace), Université de Paris-I, 2001.
- Lippitt, John, *Humour and Irony in Kierkegaard's Thought*, Macmillan Press, Houndmills, 2000.
- Mackey, Louis, *Points of View: Readings of Kierkegaard*, Florida State University Press, 1986.
- Mesnard, Pierre, *Le vrai visage de Kierkegaard*, Beauchesne et ses fils, Paris, 1948.
- Olesen, Tonny Aagaard, "Kierkegaard's Socratic Hermeneutic in *The Concept of Irony*", v: *International Kierkegaard Commentary to The Concept of Irony*, ed. Robert L. Perkins, Mercer University Press, Macon, 2001, s. 101-122.
- Platónovy spisy*, sv. I-V, Oikoymenh, Praha, 2003, přel. František Novotný.
- Politis, Helene, *Le discours philosophique de Kierkegaard* (disertace), Université de Paris-I, 1993.
- Poole, Roger, *Kierkegaard. The Indirect Communication*, University of Virginia Press, Charlottesville, 1993.
- Roochnik, David, "Socratic ignorance as complex irony. A critique of Gregory Vlastos", v: *Arethusa*, Vol. 28, No. 1 (1995), s. 39-52.
- Scopetea, Sophia, *Kierkegaard og græciteten. En kamp med ironi*, C.A. Reitzels Forlag, København, 1995.
- Smyth, John Vignaux, *A Question of Eros: Irony in Sterne, Kierkegaard, and Barthes*, Florida State University Press, Tallahassee, 1986.

- Soderquist, Brian K., *The Isolated Self. Truth and Untruth in Søren Kierkegaard's On the Concept of Irony*, C.A. Reitzel, Copenhagen, 2007.
- Stewart, Jon, *Kierkegaard's Relations to Hegel Reconsidered*, Cambridge University Press, New York, 2003.
- Thulstrup, Niels, *Kierkegaards forhold til Hegel og til den spekulative idealisme indtil 1846*, Gyldendal, København, 1967.
- Vančura, Vladislav, *Rozmarné léto*, Československý spisovatel, Praha, 1981.
- Vasiliou, Iakovos, "Conditional irony in the Socratic dialogues", v: *Classical Quarterly*, New Series, Vol. 49, No. 2 (1999), s. 456-472.
- Vlastos, Gregory, "Socrates' Disavowal of Knowledge", v: *The Philosophical Quarterly*, Vol. 35, No. 138 (1985), s. 1-31.
– *Socrates : ironist and moral philosopher*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- Xenofón, *Vzpomínky na Sókrata*, Svoboda, Praha, 1972, přel. Václav Bahník.
- Søren Kierkegaards Skrifter Kommentarbånd 1*, ed. Niels Jørgen Cappelørn et al., Gads Forlag, København, 1997.

Shrnutí v češtině

Tato diplomová práce se zabývá ironií v textu *Umožnění tohoto chápání* – první kapitole prvního dílu disertace Søren Kierkegaarda *O pojmu ironie se stálým zřetelem k Sókratovi*. Diplomová práce má dvě části. První část je příspěvkem do odborné diskuse na téma ironie u Kierkegaarda. Je ironickou interpretací uvedeného textu a zachycuje a popisuje způsob, jakým v něm Kierkegaard znázorňuje ironii. Prostřednictvím analýzy nesouladu mezi deklarovaným záměrem *Umožnění tohoto chápání* a faktickou realizací tohoto záměru dospívá první část diplomové práce k závěru, že třebaže znázornění ironie není jako záměr textu deklarováno, fakticky jeho záměrem je. Právě prostřednictvím této analýzy se ukáže, jak Kierkegaard v textu ironii znázorňuje. První část diplomové práce tak zároveň ukazuje, že v *Umožnění tohoto chápání* využívá Kierkegaard nepřímé sdělení. Druhá část diplomové práce je příspěvkem na pole literatury: tvoří ji český prvopřeklad *Umožnění tohoto chápání*, který ilustruje výklady první části.

Résumé in English

The presented diploma thesis deals with the text called *The conception made possible*, which forms the first chapter of the first part of Søren Kierkegaard's dissertation *The Concept of Irony with Constant Reference to Socrates*. The diploma thesis has two parts. The first part is a contribution to the scholarly discussion on irony in Kierkegaard. It is an ironic interpretation of the text in question and it illustrates and describes the way in which Kierkegaard represents irony in this text. By means of an analysis of the discrepancy between the declared aim of *The conception made possible* and the actual realization of this aim, the first part of the diploma thesis comes to the conclusion that even though the representation of irony is not declared to be the aim of the text it actually is its real aim. It is just by means of this analysis that it becomes clear how Kierkegaard represents irony in the text. At the same time, the first part of the thesis shows that in *The conception made possible* Kierkegaard uses the indirect communication. The second part of the diploma thesis is a contribution to the field of literature: it consists of a Czech translation of *The conception made possible* which illustrates the explanations of the first part.

Sammenfatning på dansk

Dette speciale behandler ironien i teksten *Opfattelsens Muliggjørelse* – det første kapitel i den første del af Søren Kierkegaards magisterafhandling *Om Begrebet Ironi med stadig Hensyn til Socrates*. Specialet har to dele. Den første del er en fortolkning af teksten med ironien som omdrejningspunkt, afbilder og beskriver den måde, Kierkegaard i teksten anskueliggør ironien på, og bidrager til den akademiske diskussion om ironien i Kierkegaard. Gennem en analyse af den uoverensstemmelse, der findes mellem den angivne målsætning af *Opfattelsens Muliggjørelse* og denne målsætnings faktiske virkeliggørelse, drager den første del af specialet den konklusion, at selv om anskueliggørelse af ironien ikke er blevet bekendtgjort som tekstens målsætning – så er den faktisk dens virkelige målsætning. Netop gennem denne analyse bliver det klart, hvordan Kierkegaard i teksten anskueliggør ironien. Således viser den første del af specialet samtidig, at Kierkegaard i *Opfattelsens Muliggjørelse* benytter sig af den indirekte meddelelse. Specialets anden del bidrager til det litterære felt: den udgøres af den tjekkiske oversættelse af *Opfattelsens Muliggjørelse*, som illustrerer den første dels fremstilling.

